UNIVERSAL LIBRARY
OU_204599
UNIVERSAL LIBRARY

ముద్దు-పాపాయి

గ్రంథకర్త:
నాళము కృష్ణారావు.

నమ్మాళ్వార్స్
౨౧, స్ట్రాటన్ ముత్యాలమొదలి వీధి,
పోస్టుబాక్సు నెం. ౨౫౧, మద్రాసు.

సర్వస్వామ్య సంకలితము.

౧౯౩౭

వెల ఆరు అణాలు,
లేక ఒక షిల్లింగు.

ఇందలి రెండు కావ్యములను ఏకముగ తొలిసారి ఆంధ్రమహాజనులకు అందీయగలుగుచున్నందులకు ఆమోదితులమగుచున్నాము. ఈ రెండును విడివిడిగా ప్రకటితపూర్వములే. అయితే అందు 'ముద్దు' మునుపు కవిమిత్రులకేకాని పాఠకలోకమునకు అందనిది. ఇక 'పాపాయి' కొంతమాత్రమే గ్రంథరూపమున వెలసినది. కొరవ భారతిపత్రిక మాససంచికలలో మసలుచుండినది. ఇపు డీగ్రంథ ప్రచురణముతో 'ముద్దు' సర్వజనులకును, 'పాపాయి' సమగ్రముగను ఉపలబ్ధమగుచున్నది.

వీని రచయిత - ఆంధ్రదేశమునందలి సుప్రసిద్ధవైశ్యకుటుంబములలో వీనుమిగిలిన నాళము వంశీయులు. కృష్ణరాయాభిధానులు. తన మధురసలిలములను ఒక్కసారి తాగిన వారిని సయితము మధురకవులనుగా మార్చు గోదావరీనదీతీరమున నిరంతరము నివశించువారు. ఆంధ్రదేశపు ఆక్స్ఫర్డు అయిన రాజమండ్రి పౌరప్రముఖులలో నొకరు. గ్రంథాలయోద్యమదీక్షితులు.

ఆధునికాంధ్ర కవులలో మాన్యతగడించిన వారిలో నాళము కృష్ణారావుగా రొకరు. సికిందరబాదు కవిపండితసభలో ప్రశస్తసాహిత్యులయిన రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి అధ్యక్షతను శ్రీవారికి మధురకవి బిరుద మీయబడినది. వారు రచియించిన 'గోగీతము,' 'పాలతరగలు' మున్నగు కావ్యములు వారి కవితామాధుర్యమును ఆంధ్రులకు రుచిచూపియున్నవి.

'ముద్దు' కావ్యమున అద్భుతములో ఆమోదమాధుర్యమును— 'పాపాయి' కావ్యమున విషాదములో సానుతాపమాధుర్యమును చక్కగను, చిక్కగను చూపి ఈమధురకవి తనరచనమున 'మధురించు' కొనెను.

మాగ్రంథపరంపరలో ఈఉత్తమ మధుర గ్రంథము ప్రచురించుట కవకాశము కల్పించిన మామిత్రులు శ్రీనాళము కృష్ణారావుగారికి మాధన్యవాదము లర్పించుకొనుచు విరమించుచున్నాము.

—ప్రకాశకులు.

ముద్దు

ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?
ఒకరి కది వమ్ము, తగ నిర్వుర కది సొమ్ము.

*　　　　*　　　　*

శిశు వయోచితముగ దాని సేకరించు
పడుచువాఁ డది నేర్పున గడనసేయు
ముసలివాఁ డది బలిమిమై పులిమికొనును.
పాలబుగ్గల పసిపాప పాలిసొమ్ము
వలచి వలపించు ప్రియునకు తలఁపుపంట
కుచ్ఛితపువేసగానికి తెచ్చికోలు
లేతపాయంపు జవరాలి కూతకోల
ప్రౌఢయువతుల పాలిటి పట్టుకొమ్మ
వృద్ధసతికి దయాధర్మభిక్ష మకట?
లంజ కెప్పుడు విడని వేలంపువెట్టి
అహహా! ముద్దుబోలినవింత మహినిగలదె?

*　　　　*　　　　*

షండునకు నిది సొంటికషాయరసము
బ్రహ్మచారికి నిది మ్రింగరాని గుటిక
పుట్టగోచులసామికి మూలిముడుపు
మాచకమ్మకు మారణమంత్ర మరయ
వంజ కలవాటు లేని యోపాసనంబు

గొడ్డురాలికి పని లేని గొడవ సుమ్మి.
రండ కియ్యది కొఱుకంగరాని కొయ్య
చుప్పనాతుల కిది యెప్డు చుక్కయెదురు
వారకాంతకు బలవంత గ్రాహ్యనార్థ
మహహా! ముద్దుబోలినవింత మహినిగలదె?
కామశాస్త్రంబునకు నుపోద్ఘాతరచన
సూనశరు కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానకర్త
అతనుతంత్రంబునకును బీజాక్షరంబు
ప్రణయమంత్రము బోధించు పరమగురువు
అంగజుని పూజకై చేయు నాచమనము
మరుని సంకీర్తనము చేయు మురళిరవము
కంతువిజయంబు ప్రకటించు కంచుఢక్క
అతనుసామ్రాజ్యమందు సింహాసనంబు
కుసుమశరు హజారంబునకు మొగసాల
మదనయాత్రకు విడిసెడి మొదటిమజిలి
అలరువిలుకాని సమ్మోహనాస్త్ర మరయ
వలపుటొగిరమందలి తొలికబళము
వలపుచేనింగో తొలుకారు పండుపంట
వలపుముత్యాలదండకు కొలికిపూస
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?

* * *

అంగజ జ్వరమును బాపు నమృతఘుటిక
విరహవారాశి దాటించు వింతనావ
చెలఁగి వలపును జీలికించు చిమ్మగ్రోవి

పులకపైరును నాటంగఁ బూన్చు హలము
ప్రేమ తోలకాడకుండంగ వేయు ముద్ర
క్రూరచిత్తుని కఱఁగించు కొలిమితిత్తి
ప్రేమవల్లరులను మేళవించు బిరడ
మరుని యంగడికొట్టుఁగో మచ్చుదినుసు
మారుబేరమునెఱదలి మంచికొసరు
చెఱకువిలుకాఁడొసంగెడు సెలగచేయి
అసలుకంటెను పసయైన సిసలువడ్డి
కూటమికి నాందీమును జూచు గీటురాయి
పోలి వ్రాలు దంపతులకు జోలపాట
అలయికలు వాసికొనఁగను సెలవుచీటి
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె!

* * *

మమతఁ బొలయల్కలను దీర్చు మధ్యవర్తి
రెంటి నొంటిగ నంటించు నంటురాయి
పురుషులను స్త్రీలఁ గూర్చు సముచ్చయంబు
పతికి సతికిని నతికించు బ్రహ్మముడియు
భిన్నప్రకృతుల సంధించు విద్యుదగ్ని
మనసు మనసున కంటించు మంచిటంక
మరయ నేకమేవాద్వితీయ మ్మటంచు
ద్వైతమతమును ఖండించు నద్వైతవాది
పువ్వువిలుకాఁడనెడు వేలుపునకు మ్రొక్కి
మీదుకట్టిన వలపుల మేలిముడుపు
మారుతోడను వలపుల బేర మాడి

వానిపేర బరాతంబు వ్రాయుకొఱకు
ముందు చెక్కుపై నంటించు ముద్ర సుమ్ము
చుఱుకువలపుల ఘాటెక్కి చుఱ్ఱు మనఁగ
బడలికలు వాప జుఱ్ఱెడి పానకంబు
అహాహా! ముద్దు బోలిన వింత మహిని గలదె?
ముద్దుపెట్టుట కిన్నని హద్దు లేదు
ఎన్నిముద్దులు పెట్టిన నేమి కొఱత?
ఒకటి—యిరువుర దేహంబు లొకటి చేయు
రెండు—మెండుగ పులకల నిండఁ జేయు
మూడు—పరవశంబునకనుల్ మూయఁజేయు
నూరు పెట్టిన తఱుఁగునే యూరుఁ గాని
వేయి యైనను వేయేల, విసుగు లేదు
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమి గలదె?

* * *

ఇంతసే పని దానికి తంతు లేదు
ఎంతసే పైన దానికి వింత లేదు
చిటికలోపల నొకటి రచింపవచ్చు
నిముసమున కొక్కశతకంబు నింపవచ్చు
గడియ కొక్క సహస్రంబు నిడగవచ్చు
అహాహా! ముద్దు బోలినవింత మహిని గలదె?

* * *

ముద్దు గొనుటకు నొకప్రొద్దు హద్దు లేదు
ముద్దు గొనుటకు వలయునే మూరుతములు
పగలు రేయియు నొకతీరె వాట మగును

పట్టుపగ లైన నొక్కింత గుట్టు పెడదు
నిట్టనిసి యంచు దానికి మట్టు లేదు
మించి మూడుప్రొద్దులును సేవించవచ్చు
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?

* * *

ముద్దులాడఁగ నొకచోటు హద్దు లేదు
కడఁగి యేగంగ సాంకేతికములు లేవు
అన్నిచోటులు వాటమై యనువుపడును
బట్టబయ లైన దానికి రట్టు లేదు
మఱుఁగుచో టని చాటును మాటు లేదు
మాసుఁగులో గ్రుద్దులా టేల ముద్దులాడ?
అహాహా! ముద్దు బోలినవింత మహిని గలదె?

* * *

అవయవంబుల నన్నింటియందు నరయ
నేది ముద్దుకు గుఱి యంచు నెంచ నేల?
నుదురు కన్నులు నాసిక పెదవి చెక్కు-
గడ్డ మఱితయు చేయి వక్షంబు బొడ్డు
ఇదియు నది యని తడవంగ నేల యింక?
ఆత్మ కింపైనవారల యంగకముల
నోల నాపాదమస్తక మొక్కటె రుచి
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?

* * *

వయసుతోడను దానికి నియతి లేదు
బిడ్డ డైనను దాని కసడ్డ గొనఁడు

వృద్ధుఁడైనను దానికి సిద్ధపడును
శిశులు బాలలు జవ్వనుల్ ముసలివారు
ఓలి నాబాలగోపాల మొక్కరీతి
ముద్దుగొనుటకు నర్హత బూనియుందు
రహాహా! ముద్దు బోలినవింత మహిని గలదె?
వావివరుసలఁ బాటింప పనియె లేదు
అక్క తమ్మునైనను, తమ్ముఁ డక్కనైన
అన్న చెల్లెలైనను, చెల్లె లన్నయైన
తల్లి సుతు నైన, తనయుండు తల్లి నైన
తండ్రి సుత నైన, కూతురు తండ్రి నైన
ముద్దులాడఁగవచ్చు మోమోట లేక.
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?

* * *

లింగభేద వివక్షయు లేదు దీన
స్త్రీని స్త్రీ, మగని మగడు, శిశువు శిశువు
గూడి యొండొరులను ముద్దులాడవచ్చు.
వారు వీ రని వరుసయు వంతు లేదు
వారు వీరిని వారిని వీరు చేరి
యొక్కసారియె యిరువురు నొకరి నొకరు
ముద్దు లాడంగవచ్చును ముదము మీఱ.
అహాహా! ముద్దుబోలినవింత మహిని గలదె?
వింతగా నేర్వ నిది బ్రహ్మవిద్య కాదు
సాధకము చేసి సాధింప సాము కాదు
నిష్ఠతో నభ్యసింపంగ నియతి లేదు

గురు వటంచును దీనికి గుఱుతు లేదు
శిక్ష యంచును దీనికి దీక్ష లేదు
శిక్ష లేకయె నేర్తురు శిశువు లైన
జన్మతోడన పుట్టిన సహజవిద్య.
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమి గలదె?

* * *

ముద్దు గూర్చెడి హాయికి హద్దు గలదె?
ఇడినకొలదిని చవులూరి యింపు గులుకు
బిగిని జూపినకొలఁదిని జిగిని గూర్చు
ఇగ్గుకొలఁదిని గడి మీఱి నిగ్గుదేఱు
పెనఁగుకొలఁదిని కొనసాఁగి వనలుదాల్చు
అహాహా! ముద్దుబోలినవింత మహినిగలదె!

* * *

ముద్దు కెప్పుడు లేతయు ముదురు లేదు
పచ్చి దయ్యెను పస మించి వన్నె కెక్కు
ముదురుదయ్యెను పదనెక్కు ముదమునించు
బీఱు ముదిరినకొలఁదిని పీచుదేఱు
బెండ ముదిరినకొలఁదిని బెండువడును
ముంజె ముదిరినకొలఁదిని గుంజుకట్టు
ముద్దు ముదిరినకొలఁదిని మురువు గూర్చు
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె?

* * *

పద్దు రద్దుగ తుడువంగవచ్చుఁ గాని
ముద్దు రద్దుగ తుడువంగఁ బూనరాదు

లోకమును మాయ మాత కలుగును గాని
ముద్దు మాయంగ నెచ్చోట మాత లేదు
ముద్దు మన్మథాచార్యుని ముద్ర గాన
చెక్కు తప్పిన మోవిపై నెక్కు సుమ్మి.
అహాహా! ముద్దు బోలిన వింత మహినిగలదె!
నవ్వు నాల్గువిధంబుల నష్టకారి
ముద్దు మూడువిధంబుల మోదకారి
గుద్దులాడిన నిలువదు గిద్దె డైన
ముద్దులాడిన నిలుచును ముద్దినుసులు
ఎద్దు లేకుండ బండియు నేగు గాని
ముద్దు లేకుండ సంసారములు నడచునె!
చద్ది లేకుండ నొకపూట జరుపవచ్చు
ముద్దు లేకుండ నొకప్రొద్దు పుచ్చనగునె
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమి గలదె!

* * *

ముద్దుగొనుటకు పద్ధతుల్ మూడు కలవు
మోవి చెక్కున గదియించి ముద్దుగొనుట
చేరి శిరమును నివురుచు మూర్కొనుట
మూడుముని వ్రేళ్ళ చిబుకంబు పుణికిపుచ్చి
మోవిపై వ్రేళ్లు గీలించి ముద్దుగొనుట.
అహాహా! ముద్దు బోలిన వింత మహిని గలదె!
ముద్దునకును ప్రతిక్రియ ముద్దె సుమ్మి
వ్రాత వ్రాతనె బలి గోరురీతి గాఁగ
ముద్దు ముద్దునె బలి గోరు సోద్దెముగను

మాటకును మాట తెగు లను మాటి గాఁగ
ముద్దునకు ముద్దు తెగు లను సుద్ది నిజము
ముద్దర మఱొక్క ముద్రను గుద్దినట్లు
ముద్దు వేఱొకముద్దును గుద్దు సుమ్ము

* * *

ఆరవంబున ప్రతిరవ మమరినట్లు
బీజమందున బీజంబు వెలసినట్లు
అద్దమందు ప్రతిఫలించు నద్దమట్లు
ముద్దులోపల వేఱొకముద్దు నిలుచు
దీపమున దీప ముదయించుతీరు గాఁగ
ముద్దు వేఱొక్కముద్దున పొడముఁ జువ్వె
అహాహా! ముద్దు బోలిన వింత మహిమ గలదె?

* * *

ముద్దు వివిధరసంబుల ముద్ద తలఁప
మోవి త్రిప్పుచుఁ బెనఁగెడి ముగుదతనము
జంక కెదురొత్తు లిచ్చెడు జాణతనము
మాటి కానలు వొడిచెడు మంకుతనము
లోగి యువ్విళులూరెడి లోలతనము
కొసరి పైయాటలకుఁజొచ్చు కొంటెతనము
ఉబ్బి తబ్బిబు వడియెడు గబ్బితనము
బాళి మోవిని నందిచ్చు బేలతనము
పూని చేతకుఁ బ్రతిసేయు ప్రోడతనము
అలిగి మూడంకె వేయు గయాళితనము
కులికి కన్నులు మూసెడు గోలతనము

మోవి విదళించి చెక్కొగ్గు ముచ్చుతనము
జంకెచూపుల బెదరించు పెంకెతనము
చొక్కి చేష్టలఁ దక్కెడు చులుకదనము
వట్టు వద్దని చెనకెడి గద్దరితన
మేకరీతిని సరసమై యింపు నించు.
చాలు చా లనిపించు పిసాళితనము
ముప్పతిప్పల బెట్టెడు మొప్పెతనము
వెడగునవ్వుల నవ్వెడి వెకలితనము
వట్టిమాటల సరివెట్టు దిట్టతనము
టక్కుటెక్కుల నిక్కు తుటారితనము
కులికి గిలిగిలింతల బెట్టు కలికితనము
వడ్డితోడ బదుల్ తీర్చు గడ్డుతనము
బింకమును జూపి బిగిసెడు బిరుసుతనము
అలుక తెప్పల తుదిఁగోన నప్పళించి
పయికి వలపును గులికించు బయిసితనము
చుఱుకు చూపుల నదలించి చిఱుతనగవు
మొగమునందున సాగియించు సుగుణితనము
పెదవి విఱుచుటో కైకొను మిదిగో యనుటో
తలఁప నిది యది యనరాని దంటతనము
ఇన్నియును నొక్కతీరున నింపు నించు.
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమి గలదె?
మోహనం బైన ముద్దను ముద్దు పదము
మించి యేవేల్పు రమణ సృజించె నొక్కొ?
'మృదువు' 'ముద' మనుపదముల మేళవించి

యించువిల్తుఁడె దాని నిర్మించెఁ బోలు
లేకయుండినచో నింత సౌకుమార్య
మింత సరసత మాధుర్య మింత రక్తి
సర్వసారస్వతప్రపంచంబు నందు
నరయఁగా నేపదంబున కైనఁ గలదె?

* * *

'ముద్దు' అను శబ్దవైచిత్రి పొగడ వశమె?
అందు మూఁడు దకారంబు లమరవలసి
యుండ, రెండుమాత్రమె యేల యుండెనొక్కొ
ఒకటి కొనువారి, దిడువారి కొకటి కాన
రెండు మాత్రమె యందున నుండె బోలు
అహాహా! మఱచితి, మూఁడవ దతనువశము
నొందియుండుట లోపించి యుండె నిజము
ముద్దునకు లోను గానట్టి దెద్ది గలదు?
సహజలావణ్య శృంగారసహితమైన
ప్రకృతిరమ్య ప్రదర్శనరంగమునను
అఖిలమానవలోకంబునందె కాదు
మృగములందును బహువిధఖగములందు
తరులయందు మహోన్నత గిరులయందు
గహనమందును సువిశాలగగనమందు
జలధరంబులయందును జలధులందు
నదములందును నిర్మలహ్రదములందు
తరణిచంద్రులయందును తారలందు
వేయు చెప్పఁగ నేల—పిపీలికాది

బ్రహ్మపర్యంతమును సర్వప్రాణులందు
అణువు మొదలుగ బ్రహ్మాండ మంతదాక
సకల మైన చరాచరజాలమందు
నిండి నిబిడీకృతం బయి యుండు ముద్దు.
ముద్దు బోలిన ముచ్చట పుడమిఁ గలదె!
ముద్దు సకలరాగరసైకమూర్తి తలఁప
మలయమారుతము న చల్వ లలరినట్లు
అఖిలసుఖములు ముద్దున నమరియుండు.
చక్రవాకము లిను బాయఁ జాలనట్లు
అఖిలసుఖములు ముద్దును నాశ్రయించు
నాదనామక్రియఁ జెలంగి నవ్యమైన
యఖిలసుఖములు ముద్దున నధివసించు
కుసుమ మంజరి నెత్తావి గూడినట్లు
నిఖిలసుఖములు ముద్దున నిండియుండు.

* * *

ఇలను బుట్టినపిదప సావేరి కైన
గల్గుఁ గావున బ్రతికిననాల్గు నాళ్లు
లీలతో నాట పాటలఁ దేలియాడి
ముద్దుముచ్చట లెల్లను ముదముమీఱ
ననుభవించుచు నందఱు నానందంగ
మెలగి నాకమాచి కొనగవలదె నరుడు
ముద్దు వద్దని పెనఁగెడి మొద్దు గలదె?
అల జయంత వసంత కంతులును నైన
గుర్రి కుంటియు చెవిటియు గూని యైన

దేవగంధర్వ యక్షాది దివిజు లైన
క్రూరదైత్యాది భైరవాకారులైన
భవ్య భూపాలు రైన గోపాలు రైన
భోగి యైనను వేయేల—రోగి యైన
ఎట్టివారును ముద్దుపై నేవ గొనరు.

* * *

వారు వీ రని వేఱు చెప్పంగ నేల?
ముద్దు కన్నడ గొనువారు పుడమి లేరు
ముగురుమూర్తులు ముద్దులో మునిఁగి కాద
సతుల నెప్పుడు నెడబాయఁ జాలరైరి
తనదు వక్షంబున లతాఁగి దాల్చె నొకడు
వనితఁ దనమోవి నెక్కించుకొనియె నొకఁడు
ఒడలిసగపాలు శ్యామకు నొసఁగె నొకఁడు?
ముద్దు భావింప త్రిభువన మోహనంబు
ముద్దు గణుతింప లోకైకపూజితంబు
ముద్దు కల్యాణముల కెల్ల పుట్టినిల్లు
ముద్దు కాదది ముచ్చట్లముల్లె కాని
ముద్దు కాదది ముత్యాలమూట కాని
ముద్దు కాదది మురిపంపుముంత కాని
ముద్దు కాదది నవనీత ముద్ద కాని
ముద్దు కాదది వలపులమొలక కాని
ముద్దు కాదది మవ్వంపుమువ్వ కాని
ముద్దు కాదది మోహంపుమొగ్గ కాని

* * *

ముద్దు తోడి సమం బగు విద్దె కద్దె
ముద్దుతోడను తులతూఁగు బుద్ధి కద్దె
ముద్దుతోడను సరివచ్చు పద్దు కద్దె
ముద్దుతోడను సాటియౌ సుద్ది కద్దె
ముద్దుతోడను దీటగు సుద్ది కద్దె?
ముద్దు సకలసౌఖ్యానంద పూరితంబు
ముద్దు మూఁహలోకంబుల మొదటిటెంకి
ముద్దు సర్వభూతంబుల మూలదుంప
ముద్దు మూఁడుమూర్తులకును మూలప్రకృతి
ముద్దు లేకున్న జగములు పుట్టఁ గలవె
భువిని ముద్దను వస్తువే పుట్టకున్న
తుంటవిల్తుఁడు చూపించు తోంటచేయి
బమ్మదేవుఁడు సృష్టికి బొమ్మవెట్టు.

* * *

జీవు లన్యోన్యసాహాయ్య శ్రీ వహించి
ఐకమత్యమున మెలంగునట్లు చేయు
ముఖ్యసాధన మరయంగ ముద్దె కాన
అట్టిముద్దు లేకున్నచో నఖిలజనులు
సహన బుద్ధిని వీడి మత్సరము బూని
ఆగ్రహమున నా జింగల హంబు లాడ
జగము లల్లకల్లోలమై సమయుఁ గాదె?
అణువులొండొంటిసంయోగమునను గూడు
మూలశక్తివిచారింప ముద్దె కాన,
గ్రహగణంబు పరస్పరాకర్షణమున

గతులు తప్పక నియతితో గడచునట్టి
మూలశక్తి విచారింప ముద్దె కాన
ముద్దు లేకున్నచో సర్వభూతములును
జగము లెల్ల పికాపిక లగును గాదె?

* * *

చుబుకసోపానపంక్తిచే సొబగు మీఱి
చెక్కుటద్దంపుకాంతుల చెన్ను మిగిలి
బాగు మీఱిన దంతిపుపనుల నొప్పు
మోవిపవడంపుగద్దియ ఠీవి నెక్కి
శ్రుతు లనెడు చేటు లిరుగడ సురటి వీవ
లీల జగముల నెల్ల పాలించి మించి
సకలజీవుల నానంద జలధిఁ దేల్చు
ముద్దుదేవికి వందనముల నొనర్తు.

ధాత్రి క్రోధనవత్సర చైత్రశుద్ధ
యుత చతుర్థిని శనివార ముదయమందు
అనుఁగుపుత్రుఁడు కామరాజాహ్వయుండు
భూతలమును బాసి స్వర్గంబు కొల్లగొనియె.

పాపాయి

కాలగతి

ఎల్లజనములు కడువేడ్క నుల్లసిల్ల
చైత్ర మిదె వచ్చె, సంతతోత్సవము హెచ్చె;
మొగ్గ లన్నియు విచ్చె, నామొగ్గ యకట !
మూడుప్రొద్దులలో నిట్టె మాడిపోయె.

చనియె దుష్టసంవత్సరసప్తకంబు ;
మంచివత్సర మరుదెంచె నంచు నుండ,
పిట్టపిడుగున నక్కటా ! యుట్టిపడుచు
క్రోధనా ! వచ్చి నాకొంపఁ గూల్చినావె ?

నీదునామముచేతనె నీగుణంబు
బోధపడుచుండ, నీయందు సాధుగుణము
వెలయు ననుకొంట క్రోధనా ! వెఱ్ఱి కాదె ?
తులసి పుట్టునె గంజాయితోటయందు ?

క్రొత్తవత్సర మరుదేరఁ గోర్కెదీఱ
బూరెముక్కలఁ గడుపార నారగించి,
వేడు కలరఁగ నాబాలుఁ డాడుకొనుచు
పొంగుచుండఁగ, క్రోధనా ! మ్రింగినావె ?

క్రోధనా! నీకు నామీఁద క్రోధ మేల ?
అడుగు పెట్టితివో లేదొ యింతలోనె,
ముద్దుకొమరుని తొలివెచ్చముద్ద గాఁగ
గుటుకు మని మ్రింగి తెంతటి కుటిలమతివి ?

పులుసు కారము వర్జించి, ఫలము పాలు
కుడిచి, మునివృత్తి నిష్ఠమై గడపుచున్న
కనులు దెఱువనిపసిపాపఁ బెనఁగి చంప
చెనఁటికాలమ ! నీ కెట్లు చేతులాడె ?

ఏను సౌఖ్యంబు నొందుట గాన లేక
నీకుఁ గనుగుట్టెఁ గాఁబోలుఁ, గాకయున్న
మంటఁ గలుపుదు వే పండువంటి సుతుని ?
చెనఁటికాలమ! నీ కేమి చేటు మూఁడె ;

ఎల్లవారికి నల్లారుబెల్ల మగుచు,
మురిపములు చూపి ముద్దులుమూటగట్టు
ముద్దుబుడుతఁడు నీకును ముద్దు గొలుప,
ముచ్చ టయ్యెనె మృత్యువా ! ప్రుచ్చిలింప ?

ఆటలం దైన ననృతంబు లాడఁ బోఁడు,
చిన్నిచీమల నేని హింసింప లేఁడు,
అన్నెమును పున్నె మెఱుఁగఁడు, అట్టివాని
చప్పరించితె మృత్యువా ! చుప్పనాతి !

అకట ! ముకుపచ్చలారని యట్టినిసుఁగు
నంత మొందింప నీశక్య మయ్యెఁ గాని,
అట్టి మంగళాకారుని, అమలగుణుని
మగుడఁ బుట్టింప నీశక్య మగునె మిత్తి !

సాధుజనముల కెగ్గులు సలిపినానో ?
తండ్రిబిడ్డల కెడబాటు తలఁచినానో ?
ఒరులసంపదఁ దిలకించి యోర్వలేనో ?
కుటిలదైవమ ! నన్నేల కుతిలపఱుప ?

బాలపాపలపాలి యకాలమృత్యు
వగుచు, వారిని బలిమిమై నట్టె పట్టి
కుత్తుకలు నొక్కి త్రుటిలోనఁ గూల్తు వౌర !
పాపినివి కావె యోబాలపాపచిన్న !

ఔర ! స్థిరవార మని నీకు పేరె కాని,
యింత యస్థిరవాసర మెందు లేదు ;
మందుఁ డైనట్టి శని నిన్ను పొంది యుండ,
మందునకు నైన నీయందు మంచి యున్నె ?

కృత్తికా ! నీవు కుత్తికల్ కత్తిరింతు,
వగుటఁ జేసియె యానామ మమరె నీకు ;
కానిచో నుక్కుగుండును బోనివాని
తునుకలుగఁ ద్రుంతువే యొక్కత్రుటికలోనె ?

నాగుబాములు, విఘ్నవినాయకుండు
నధిపతులు గాన సహజంబు లయ్యె నీకు
పరుల నొంచుట, బన్నంబు పఱచుటయును ;
తిథివె ? మృత్యుదేవత కీ వతిథివి చవుతి !

మ ర ణ ము

కలల నైనను సత్యంబె పలుకు వాఁడు,
పలుకుపలుకునఁ దేనియల్ చిలుకువాఁడు,
దైవములుగఁ బితరులఁ దలఁచువాఁడు,
నన్ను దిగనాడి యక్కటా ! నాక మేఁగె.

చెక్కు గీటిన పాల్గాఱు చిఱుతవాఁడు,
పూపపాయంపుబుడుతఁడు, ముద్దులాఁడు,
నాదుచిన్నారిపొన్నారినందనుండు
నన్ను శోకాబ్ధిఁ బడద్రోసి నాక మేఁగె.

శ్రుతుల సమ్మేళనము చేసి సొంపు మీఱ
రాగ మాలపింపఁగ, వీణ బ్రద్ద లయ్యె ;
ముద్దు ముచ్చట మురిపంబు మురువు చూచి
మోదమునఁ దేలుచుండ, నాపుత్త్రుఁ డీల్గె.

శుక్తిపుటమునఁ బడనున్న సోనచినుకు
వాయువశమున గుల్లలోఁ బడినయట్లు,

ధన్యజన్మము నొందంగఁ దగినవాఁడు
కాలగతిఁ బుట్టె నిర్భాగ్యకడుపునందు.

నిండుచందురుఁ బోలు నీనెమ్మొగంబు
గాంచి చిరజీవి వగు దని యెంచియుంటి ;
అకట ! ఆఱేండ్లచిన్నిప్రాయంబునాఁడె
నిండెనే నీకు నూఱేండ్లనిండువయసు ?

మింట నొకసారి తళుకున మెఱపు మెఱసి
అంత త్రుటిలోననె యదృశ్య మైనయట్లు,
అల్పకాలంబుననె లీల లన్ని చూపి
అట్టె తటుకున మటుమాయ మైతి వయ్యొ.

'అరయ నాఱేండ్లలేఁతపాయంబులోనె
అఖిలసద్గుణగణముల నభ్యసింప
నగును ధారుణిఁ గల మానవాళి కెల్ల'
అనుచుఁ జాటింపఁగాఁ బుట్టి చనితె దివికి !

పూతచారిత్రుఁ డైన నీతాతగారి
పూజ్యమగు నామమును నీవు పూనియుంట,
ఇల్లు నిలఁబెట్టి నాముప్పు వెళ్ళఁబుత్తు
వనుచుఁ దలఁచితి, నది యెల్ల వ్యర్థ మయ్యె.

అక్షరాభ్యాస మొనరించినపుడు, కవులు
నీవు చిరజీవి వగు దంచు దీవెనలను

పలికి, రవ్వయు నిన్ను గాపాడ వయ్యె ;
నాదుదౌర్భాగ్యఫల మది కాదె యకట !

ఎచట నేగుడి నే దేవుఁ డెదురుపడిన,
'అయ్య రాకుండ నను గావు మయ్య' యంచు
మ్రొక్కుచుందువు, వారిలో నొక్కఁ డైన
అడ్డుపడి నిన్ను గాపాడఁ డయ్యె నయ్యొ !

ఏను మును నీకు ప్రతిమ తీయించినపుడు,
చూపు మింటికిఁ బఱపి కూర్చుండినావు ;
మింటిచూపులె కాని, యీమంటిచూపు
తిరము కా దని యాలీలఁ దెలిపినావ ?

మృత్యుసమయంబు దాపింప మేను మఱచి
'ఇంటి కేగుచున్నాఁడ' నంటి వయ్య !
కలవరింపని యప్పుడు తలఁచికొంటి
అకట ! యిప్పుడు తెలియంగ నయ్యె నిజము.

పలకపై నేవో యక్షరంబుల రచించి
'అయ్య ! నావ్రాత యిదె పూర్తి యయ్యె' నంచు
పలికితివి రేపు రోగంబు వచ్చు ననఁగ ;
అకట ! ఆమాట సత్యంబ యగుచుఁ దాఁకె.

" పిలువ రెప్పుడు నోరార పేరు పెట్టి,
' పాప' యని పిల్తు రది యేమిపాప మొక్కొ ?

కాను పాపఁడ, పెద్దలఁ గలసినాఁడ ''
అనుచుఁ బలికెద, వది నిజం బయ్యె నేఁడు.

వెనుక మన పెద్ద లందఱు వేఱుపడఁగ
కనఁగఁ జాలక నీ తాత చనియె దివికి ;
నేఁడు నీనాన్న, పెదనాన్న వీడిపోవ
కనుల గనఁజాల నని నీవు చనితె దివికి ?

వచ్చు శ్రీరామనవమికి వైభవమున
బాలకృష్ణుని రథముపై లీల నునిచి
పండుగ నొనర్ప నుంటివి నిండువేడ్క ;
అకట ! పండుగ దండుగ యయ్యె నొక్కొ ?

'రంగు తేరికి కొయ్యయేనుంగు కట్టి
ఆడుకొన నాకు వేడుక యయ్యె నయ్య !
గొలుసు కొను,' దని యంటివి ; కొనెడిలోనె,
త్రెంచికొంటివి మనల బంధించుగొలుసు.

'ముద్దు' పేరిట పద్దియముల రచించి
ప్రేమమై నీకు కృతి సమర్పింప నెంచి.
నీవు జీవించియుండంగ నేర నైతి ;
అక్కటా ! నేఁడు నా 'ముద్దు' ముక్క లయ్యె.

'మూఁడుచక్రాలబండిపై ముచ్చ టయ్యె,
కొనఁడు మామయ్య, నీ వైన కొనఁగదయ్య !'

అనుచు పలుమఱు వేఁడిన, అక్కటకట!
నీదుతుదిముద్దు చెల్లింప నేర నైతి.

నాకు కృష్ణున కీవు నందనుఁడ వగుట,
ప్రేమమై కాముఁ డను ముద్దుపేరు పెట్టి
యుంటి; నాకుమారుఁడ వై యుండ కకట!
నాకు మారుండ వై యుంట నీకు తగునె?

నేను నిలిపిన పుస్తకనిలయమందు
నీవు నాపేరు స్థిరముగ నిలిపెద వని
యెంచితిని గాని, నీపేరె యేను నిలుప
వలసివచ్చు నటంచును దలఁప నైతి.

ఎంత సుకృతాత్ము లగువారి కేనిఁ గాని
ధర ననాయాసమరణంబు దొరకు టరిది;
ఎట్టిధన్యుండ వో నీవు, గిట్టువేళ
ఉస్సు రని యైన నాయాస మొంద లేదు.

ప్రీతి లాలించి నినుఁ జేర బిలుచువారి
చెంత కేనియుఁ జేరంగ సిగ్గు వడెదు;
ఎపుడు ముక్కుమొగంబును నెఱుఁగనట్టి
వింతలోకము నెటు లొంటి వెళ్ళి తయ్య!

మర్త్యులకె కాదు, దేవతామండలికిని
మండనాయమానంబుగ నుండువాఁడు

అరుగుచున్నాఁడు మీచెంత కమరులార !
లెండు మీపుణ్య మంతయు పండె నేఁడు.

వియోగము

ఈవు నవ్విన నవ్వుదు, ఏడ్వ నేడ్తు.
ఆడ నాడుదు, పాడిన పాడు చుందు,
అకట ! నీతోడిదే లోక మనుచు నుంటి ?
తోడికొన వేల నన్ను నీతోడ నేఁడు ?

కాంతు నవమాసములు మోసి కాంచి పెంచి,
ఎపుడు నీ కేమియాపద లెసఁగునో యని
కంట వత్తిడుకొని సదా కాచియుండు
అనుఁగుతల్లిని విడనాడ న్యాయ మగునె ?

ఏను నమ్మయు నీపయి నెన్నఁడైన
కినుక వహియించి యుందుము; కనులఁగప్పి
కొనుచు, నెప్పుడు నిన్నింతో కొండసేయు
నీదుఅమ్మమ్మపైనైన నెనరు లేదె ?

మించు వేడుకతో నొక్కకంచమందె
బువ్వ గుడుచుచు, నొకసెజ్జఁ బవ్వళించి,
కూడిమాడుచు నీతోడ నాడి పాడు
అన్నయక్కల నేనియు నరయ వలదె ?

'నాదుగద్దియపై నెక్కినాఁడ వేర ?'
అనుచు నీతాత నిను మేలమాడ, నతని
వీపుపై దువాళించి నవ్వింతు వెలమి ;
అట్టి తాతను వీడ నీ కెట్టు లొప్పె ?

పుత్రమోహము కడుపార పొంగిపొరల
కొడుకుకట్టిలు లే రను కొఱఁత దీఱ,
నిన్నులాలించి ముద్దాడుచున్న నీదు
పిన్నయమ్మమ్మపై నైన ప్రేమ లేదె ?

'అవని నాతండ్రి యీతఁ డై యవతరించె,
వంశమున కెల్ల వన్నెయు వాసి తెచ్చె'
అనుచు నిను జూచి మురియుచున్నట్టి నీదు
అయ్య విడనాడఁగా నీకు న్యాయ మయ్య ?

'నన్ను డబ్బుల నడిగెదు, నాకు తండ్రి
వీవు కావున నీవె నా కీయవలయు'
అనుచు నిన్ను లీలఁ బరిహాస మాడునట్టి
అయ్య విడనాడ నీ కెట్టు లయ్యె మనసు ?

ఎపుడు నీమీఁది ప్రేమచే నింపు మీఱ
బుగ్గ నులుముచు, నీచిన్ని బొజ్జ నిమిరి,
గిలిగిలింతలు వెట్టి నగింపఁ జేయు
మామపై నైన నీకింత మమత లేదె ?

పట్టఁజాలనితమకంబు బాయ లేక,
లీల నిను వాను పెక్కించి మేల మొప్ప
నొవ్వ నేడ్పించి, తోతోన నవ్వఁ జేయు
మామ విడనాడ నీ కెట్లు మనసు గొలిపె ?

'కడుపు గలిగినఫలముగ గాంచు దీఱ
కన్న నీటువంటికొడుకునె కాంచవలయు'
అనుచు ని న్నెత్తుకొని ముద్దు లాడునట్టి
చిట్టియత్తను వీడ నీ కెట్టు లొప్పె ?

నీవు మరణించినదియాది, నీదుతల్లి
నిదురయును గూడు నెఱుఁగక, నేలఁ బొరలి,
గొల్లు మని యేడ్చుచున్నది గుండె పగుల ;
తల్లి నిటు లేడిపింపఁగఁ జెల్లు నయ్య ?

స్మరణము

కన్నెవెన్నెల లొలయించు చిన్నినవ్వు,
తేటతేనియ లొలికించు తీయపలుకు,
హొయలు గులికించు నడకలయొప్పిదంబు
ఎట్లు మఱతును నను గన్న చిట్టితండ్రి ?

ఒయ్యనొయ్యన నొయ్యార ముట్టిపడఁగ
హొయలుమై నీవు నడయాడుచుండఁ జూచి,

చిన్ని యేనుంగుగున్నను గన్నయట్లు,
చెంగలించుచు నామది నింగి ముట్టు.

కనులు మూసిన, విచ్చిన, కలలు గన్న,
పను లొనర్చిన, తలఁచిన, పలుకుచున్న,
నిలిచియున్నను, మెలఁగిన నీదుమూర్తి
కనులఁ గట్టినయట్టులు కానవచ్చు.

సొగసు గుల్కెడు నీదుదుస్తులను జూచి,
ఎలమి నీ వాడుకొనువస్తువులను జూచి,
అకట ! నీయీడుజోడుబాలకులఁ జూచి,
గుండె చెఱువయి పోవుచు నుండెఁ గదర.

నేను నీవును జనుచుండు, నిన్ను ముందు
పలుకరింపక, నాతోడఁ బలుక రెపుడు
తోడినెచ్చెలు; లక్కటా ! నేఁ డి దేమి
వెడలుచున్నారు నను జూచి వెల్లఁబోయి ?

ఏడ కేగిన, నాతోడునీడ వగుచు
నాదుచూపుడు వ్రేలిన నాదుకొనుచు
నేగుచుండువు ద వ్వెంతయేని గాని ;
నేఁడు నావెంట రా వేమి నీవు తండ్రి ?

ఎపుడు గ్రంథాలయంబున కేను జనిన,
తోడ వత్తువు గోవుతో దూడ వోలె;

నేఁడు పోవుచునుంటివి, నాతోడఁ గలసి
ఈవు రా వేమి ? పితృభక్తి యెందుఁ బోయె ?

ప్రతిదినంబును నిద్రపోవకయ ముందు,
'దండ మిదె నాన్న ! అమ్మరో దండ మిదిగో !
దండ మన్నయ్య ! అక్కయ్య దండ !' మనుచు
దండ గ్రుత్తువు, నేఁ డేది దండకంబు ?

తొట్టె తానము చేయుచున్నట్టి వేళ,
వచ్చియును రాని జిలిబిలిపలుకు లొలయ
ముద్దుకృష్ణునిపద్దెముల్ ముద్దు గులుక
చదువుచుందువు; నేఁ డట్లు సలుప వేమి ?

వేడుకలు మీఱ నీవు నీతోడివారిఁ
గూడి కిలకిలలాడుచు నాడిపాడు
చుండ, కలకలలాడుచు నుండు నిల్లు
అక్కటా ! నేఁడు వెలవెలలాడుచుండె.

తోడిబాలురఁ గూడి నీ వాడుకొనుచు
బమ్మరిల్లుచు నుండ, నీబొమ్మరిల్లు
కనులపండువు సేయుచుఁ గానవచ్చె ;
కడుపు చుమ్మలుచుట్టెరా కాంచ నేఁడు.

తొట్టిలో నీవు కూర్చుండి తూఁగులాడు
చుండ, నుట్టిలో గుమ్మడిపండులీలఁ

గానవత్తువు కన్నులకఱవు దీఱ ;
పొట్టుపొర లయ్యె నేఁడు నీతొట్టి చూడ.

మరణవేళను కుత్తుక గుఱక పుట్ట,
చుఱుకు మని నీదునుదుటను చుఱక వెట్టి ;
రది తలంచిన నాగుండె లక్కటకట !
చుఱ్ఱు మనుచుండె కొఱవితో చూడినట్లు.

మఱవు దుఃఖంబునకు మంచిమం దటంచు
పెద్ద లందురు; కావున నెద్ది యైన
కార్య మొనరింతు నన్న, నాకార్య మెల్ల
మఱపునకు వచ్చు; నీ వెప్డు మఱపు రావు.

నాదుపొత్తునఁ గుడుతువు, నాదు సెజ్జఁ
బవ్వళింతువు, నాపజ్జఁ బాయకుందు,
వకట ! తలలోనినాల్కవై యలరు నీవు
మఱపువత్తువె నే నెంత మఱతు నన్న ?

మొలకనవ్వులు మొగమునఁ దొలకరింప,
మెడను కర్పూరహారంబు తడఁబడంగ,
చెంగుచెంగునఁ బరుగెత్తి చేరవచ్చు
నిన్ను జూచితి కలలోన నేఁడు కుఱ్ఱ !

గుణవర్ణనము

చిన్నికృష్ణునిలీలల 'సినిమ' యందు
చూచి, కృష్ణుని పెనుబాము చుట్టి కఱువ,
గ్రుడ్లనిండను కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచు
గోలు మని యేడ్చితివి; యెంతజాలి నీకు?

అమ్మ రామాయణము చెప్ప నాలకించి,
సీతశోకము వినలేక చెవులు మూసి
కొంచు, 'అమ్మరో! యింక చాలించు మమ్మ!'
అంచుఁ బలికితి; వెంత దయార్ద్రమతివో!

'ఎన్నఁడును మామ మనయింటి కేని రాఁడు,
మనల నేటికి వారింట మనకు తల్లి!'
అంచు మనయింటి కమ్మను గొంచు రావె!
ఎట్టియభిమాన మమరెరా చిట్టినాఁడె?

నీదుబుద్ధియు వినయంబు నెనరు జూచి
ఏడ నావంటి ధన్యుండు లేఁ డటంచు
పొంగితిని; నేఁ డెచట! నన్ను బోలినట్టి
మందభాగ్యుఁడు లేఁ డని కుందుచుంటి.

విలాసము

'ఎచటి కేగిన నను జూచి యెల్లవారు
పిలిచి తద్దయు ప్రీతితోఁ బలుకరించి

ముద్దు గొనియెద రిది యేమిసోద్దె?' మనుచు
సుద్దులాడవె తల్లితో ముద్దుకుట్ట !

'బట్ట కొలిచెద ర మ్మని కుట్టువాఁడు
చేయివై చెను బుగ్గపై, చిత్ర మమ్మ !
కాలుసేతులు కొలుతురు కాని, బుగ్గ
కొలుతురే' యని తల్లితోఁ బలుక లేదె !

''అంగడికి నేగి లడ్డు కొనంగఁ బోవ,
'వద్దు నీడబ్బు, నా కొక్క ముద్దు నిమ్మ,
లడ్డు ని' త్తనె, వాఁ డెంతదొడ్డవాఁడె ?
అయ్య ! యిది యేటివిడ్డూర ?'' మనుచు ననవె?

'ఎవఁడవుర నీవు ? నాయింటి కేల వచ్చి ?'
తనుచు నీతాత పలుక, 'నీమనుమఁడ సుమి !
అసలుకంటెను వడ్డియే సిస' లటంచు
పలుకుదువు కాదె ! ఎంత నేర్పరివి నీవు ?

'మామకును తాత కెన్నియొ మంచిబండ్లు,
మంచిమోటారు లున్నవి, మనకు లేవు ;
నాన్న ! నే పెద్దవాఁడ నై యున్నయపుడు
ధనము గడియించి కొనెద' నం చనఁగ లేదె !

'మూడునిలువులు కలిగినమేడ తాత
కట్టె, నాలుగంతస్తులు గలుగుమేడ

కట్టె మామయ్య; నే నిదె కట్టువాఁడ
ఐదునిలువులు గల సొగ సైన మేడ;

అమ్మ కొక్కటి, నీ కొంచు, అన్న కొకటి,
'అక్క కొకమేడ యిత్తు, నే హాయి మీఁఅ
నుందు పైమేడపై' నంచు నందు; వకట!
మిద్దె లన్నియు నింతలో మిథ్య లయెనె?

మాకు మేడలు లేకున్న మానెఁ గాని,
కట్టికొంటివి నీ కొక్క గట్టిమేడ,
అన్ని మేడలపై నున్నయట్టిమేడ,
స్వర్గసౌధంబు; అందైనఁ బడయు సుఖము.

విలాపము

ఒక్కతరి కన్ను మూయుదు, నొక్కయెడను
కనుల నఱు విచ్చి వెడవెడఁ గాంతు బయలు,
ఒక్క వేళను తల యూఁతు, నొక్కసారి
ఉస్సు రంచును వేఁడినిట్టూర్పు పుత్తు.

రాత్రి యరుదేర, నిద్దుర రాక వేఁగి
పగలె మే లని యెంతును, పగలు రాఁగ,
రేయి మే లని యెంతు; నీరీతి గాఁగ
పగలు రేయియు నాపాలిపగలె యయ్యె.

ఒంటిపాటున దుఃఖంబు నోర్వ లేక
పలువు రుండఁ దలఁతును, పలువు రుండ
ఒంటిగా నుండఁ దలఁతు; నీయోజ నిట్లు
గడపుచుంటి దినంబు యుగంబురీతి.

వెల్లివిరియుచు తీరంబు పెల్లగించి
వట్టు లొడ్డుచు పాఱు ప్రవాహ మనఁగ,
నిండి నిబిడీకృతం బయి గుండెఁ జీల్చి
పొంగి పొరలెడి దుఃఖ మభంగురముగ.

కొఱవితోఁ గాల్చినట్టులు, సురియ వెట్టి
వ్రచ్చినట్టులు, కొఱ్ఱును గ్రుచ్చినట్లు,
కఱకుఱంపానఁ గోసినకరణి, నాదు
గుండియలు బగ్గుబగ్గున మండుచుండె.

తనయుఁ బేర్వెట్టి పిలువంగఁ దగ దటంచు
నోరినిండఁగ నీపేరు నుడువ నైతి;
అయయొ! యెలుఁగెత్తి 'కామరాజా' యటంచు
నుచ్చరించుచుఁ బలవించుచుంటి నేఁడు.

కన్నులారంగ ప్రతిమను గాంచి యైన
కొంతయేనియు నూఱట కాంతు నంచు,
నీదుపటమును నాచెంత నిలిపికొనఁగ,
ఊఱటకు మాఱు జనియించె నారటంబు.

పుత్రుఁడు

కూడు సైచదు, కనులకు కూర్కు రాదు,
స్వాంతమున తేళ్లు ప్రాఁకినభాతిఁ దోఁచు,
కనుల జలజల బాష్పముల్ కాల్వ గట్టు;
ఆత్మజవియోగదుఃఖ మత్యంతభరము.

నడక తడఁబడు, మై గడగడ వడంకు,
బెదరు గుండియు, మాట తబ్బిబ్బు నొందు,
బెండువడు తాల్మి, మది కలగుండు వడును;
పుత్రవిరహంబు వల దెట్టిశత్రువులకు.

జగతి యంతయు శూన్యంబ యగుచుఁ దోఁచు,
ఎల్లసుఖములపైఁ గడు నేవ పుట్టు,
వ్యర్థ మేటికి జీవన మనుచుఁ దోఁచు;
దుర్భరము పుత్రనిర్యాణదుఃఖ మిలను.

మంచిగందము, వెన్నెల, మంచుకంటె
శీతలకరంబు నందనాశ్లేషసుఖము;
ఉడుకునూనియు, కార్చిచ్చు, పిడుగుకంటె
ఉగ్రతాపంబు పుత్రవియోగభరము.

పుట్ట కున్నను లెస్సయె, పుట్టి పెరిఁగి
తల్లిదండ్రులయుల్లంబు లుల్లసిల్లఁ

జేయు నందనుఁ డెడఁ బాసి పోయె నేని,
అట్టిదుఃఖము వర్ణింప నలవి యగునె?

పుట్టకుండిన దుఃఖంబు, పుట్టి పెరిఁగి
వ్యాధిగతుఁడైన నెంతయు వ్యాకులంబు,
అవల మృతి నొంద దుస్సహ; మక్కటకట!
కష్టబహుళంబు పుత్రసంగతి తలంప.

తన్ను గని పెంచి ముద్దాడు తల్లిఁ దండ్రి,
బాలి లాలించు నెల్ల చుట్టాల విడిచి,
కార్యిఁ దెగఁ గోసి నట్టేటఁ గూల్తు రకట!
శత్రువులు గాక మిత్రులే పుత్రు లరయ?

శనినింద

ఆదిదేవునికడుపున నవతరించి
నరకసన్నిభుఁ డైన యానరకుభంగి,
భువనబాంధవుకడుపునఁ బుట్టి వైన
నైచ్యమును మాన వీవు శనైశ్చరుండ!

చండమార్తాండుకూర్మిపుత్రుండ వగుట,
దండధరునకు ముద్దుతమ్ముండ వగుట,
కలుగునే నీకు నొక్కింత కనికరంబు?
మందుచిచ్చునఁ బుట్టునే మంచుముద్ద?

నీవు కడగంటఁ జూచిన నిఖిలజగము
ధ్వంసపారాయణంబును దగ్ధపటలి,
నీవు చేపట్టినది యెల్ల నిష్ఫలంబు ;
ఇనుపగజ్జెలతండ్రి ! శనీశ్వరుండ !

ఈవు కన్నెత్తి చూడవయేని, నరుఁడు
అఖిలసౌభాగ్యసంపద లనుభవించు ;
ఈవు కన్నెత్తి చూచితివేని, నరుఁడు
బగ్గు మని మండి నిలువున బుగ్గి యగును.

నీకటాక్షంబు లెవనిపై నిగుడు, వాఁడు
పట్టినది యెల్ల వట్టినిష్పచ్చరంబు,
కాంచినది యెల్ల నెపుడు బగ్గంబుపాడు,
తలఁచినది యెల్ల సర్వామంగళము మంద !

ఈవు జనులకు నొక్కెడ హితము గూర్తు
వందు, రదియు మఱింత యనర్థమునకె ;
ఒయ్యనొయ్యన నెక్కించి, యొక్కపెట్ట
కూలఁద్రోతువు వారిఁ బాతాళమునకు.

గ్రహములం దెల్ల నతినీచగ్రహమ వీవు,
వాసరంబుల నధమంపువాసరమవు ;
నీకు మ్రొక్కెద నాజోలి రాక యుండ,
చముఱుకాళ్ళయ్య ! దౌర్భాగ్యచక్రవర్తి !

మృ త్యు వు

తాను చావక మానెడివాని భంగి
వగచు జీవుండు చచ్చినవానిఁ గూర్చి,
చావకయ యుండ దాఁగొన శక్య మగునె ?
ఎచటఁ బుట్టెనొ యచ్చటి కేగు నరుఁడు.

పుట్టినంతన మూరెడు పొంగ నేల ?
త్రుంగినంతన బారెడు క్రుంగ నేల ?
పుట్టువాఁ డెన్నఁడేనియు గిట్ట కుండ,
ఉట్టి కట్టుక యూఁగు నే యుర్వియందు ?

'నిన్న జూచితి, వాఁ డెంతొ చెన్నుమీఱె,
నేఁడు తెగటాఱె' ననుచుఁ జింతించు నరుఁడు,
ఎల్లి తనచావు వచ్చు నం చెఱుఁగ లేఁడు ;
అరయ క్రిందాకుమీఁదాకువరుస కాదె ?

ఘోరసంసారవారాశిఁ గొట్లకొలఁది
పుత్ర మిత్ర కళత్రముల్ బుడగలట్లు
పుట్టుచుందురు, పొరిపొరి గిట్టుచుందు ;
రిట్టివారికి వగజెంద నేల నరుఁడు !

సం సా ర ము

తల్లి నా కిది, యీతండు తండ్రి నాకు,
ఇదియ యిల్లాలు, నా కిది యిల్లు, నాదు

సుతులు వీరలు, వీరలు హితు లటంచు
జనుఁడు భ్రమ జెంది పుట్టుచుఁ జచ్చుచుండు.

చెలియె మృత్యువు? చుట్టమే తలఁప యముఁడు?
శిలయె దేహంబు? గాథమే జీవ మెన్న?
మాయసంసార మిది కడు హేయ మంచు
తెలియ కజ్ఞుండు తలపోయు స్థిర మటంచు.

తనగృహంబున నభ్యాసమున మెలంగు
అంధునివిధంబు, సంసారమందుఁ దిరుగు
మూఢుఁ డెఱుఁగునె నిక్కంపుముక్తి తెరువు?
అరయ విజ్ఞానవిదుఁడు తా నెఱుఁగుఁ గాక.

శిశువు, బాలుండు, తరుణుండు, ముసలి యనఁగ,
వివిధపాత్రంబుల ధరించి భువిని నరుఁడు
నటునికై వడి సంసారనాటకంబు
నాడి, నరక మన్ తెరలోని కరుగు తుదిని.

అనిత్యత

ఆయు వల్పంబు, భోగంబు లస్థిరములు,
పుత్ర మిత్రకళత్రముల్ బుద్బుదములు,
సకలధనధాన్యసంపదల్ చంచలములు,
అనుచుఁ దెలిసియు నరుఁడు మోహాబ్ధి మునుఁగు.

దేహ మెన్నఁగ గాలిలో దీపకళిక,
కలలలోపలిముచ్చటల్ కలసుఖములు,
పుత్రసంగతి తెరలోని బొమ్మలాట;
హేయభాజన మక్కటా! యిహసుఖంబు.

శైశవం బెన్న నఖిలరోగాశయంబు,
యౌవనంబు సమస్తపాపాలయంబు,
వార్ధకం బది దుర్వ్యథావర్ధకంబు;
సౌఖ్య మొందుట యెన్నఁడో జనుఁడు భువిని?

కాలపరివర్తనమున దుఃఖంబు సుఖము
సకలజనులకు నెడనెడ సంభవించు;
ఖేద మొదవిన క్రుంగుచు, మోద మొదవ
పొంగుచుండరు సతతంబు బుధులు మదిని.

మోక్షము

తెలియఁ జాలక పక్షులు వలలఁ జిక్కు,
ఎఱుఁగ నేరక మిడుత తా నుఱుకుఁ జిచ్చు;
దురితభూయిష్ఠ మంచుఁ దా నెఱిఁగి యెఱిఁగి,
కూలు సంసారవార్ధిలో కూళనరుఁడు.

అడరి ముదిమియు రోగంబు నతిశయింప
చీకి దేహంబు శిథిలంబు గాకమున్న

బుధుఁడు సాధింపఁగాఁ దగు ముక్తిపథము ;
ఇల్లు కాలంగ నుయి త్రవ్వఁ జెల్లు నొక్కొ ?

అరయ దేహము రథ, మింద్రియములు హరులు,
ఆత్మ పేరిటి రథికుఁ డాయశ్వచయము
ధైర్య మనియెడు రజ్జులఁ దగఁ గుదించి,
వెరవుతోఁ బట్టి, మోక్షంబు తెరువు గాంచు.

హేయసంసారసుఖముపై నేవ పుట్ట,
విషయవాంఛల విడనాడి, విపినమందు
తపము సేయుచు నీశ్వరధ్యానములను
బ్రొద్దుపుచ్చెడివా రెంతపుణ్యులోర !

కర్మము

వాయువశమున నెగయుచు వారిదంబు
లొకటఁ గూడుచు వీడుచు నుండుపగిది,
కాలగతిఁ జేసి జీవు లొక్కటన కూడి
వీడుచుందురు కర్మంబు మూడినంత.

కర్మమున జీవి యుదయించు, కర్మవశత
వర్ధనము గాంచు, కర్మంబువలనఁ ద్రెళ్లు ;
కర్మమే కష్టసుఖముల కారణంబు,
కర్మమే దైవ మఖిలజగంబులందు.

కర్మమున మేలు కలుగును, కర్మముననె
కలుగు కీడును, సకలంబు కర్మవశమె ;
బమ్మ యైనను కర్మంబు క్రమ్మఱింపఁ
జేయలేఁడన్న, నితరులఁ జెప్ప నేల ?

తొంటితనకర్మములు వెంట నంటి త్రిప్ప,
పుడమి నొక్కొక్క దేహంబు బడసి పొడమి
ఒందుత్రోవను బోవుచు నుండు దేహి ;
చావు పుట్టువు సహజంబు జీవతతికి.

మానసబోధము

బలిపదము దొట్టి, అల బ్రహ్మపదముదాక
సంక్రమింపఁగఁ జూచెదు చాపలమున ;
లోన వెలిఁగెడి బ్రహ్మంబు లో నెఱింగి
తలఁప వెన్నఁడు చిత్తమా ! తప్పిదారి.

గండుపులి వోలె వెఱపించుచుండె ముదిమి ;
ఓటికుండను బోసిననీటి బోలె,
అంతరించుచు నున్నది ఆయు వకట !
వెడగుచిత్తమ ! యిం కేల మిడిసిపాటు ?

తన్ను పెనుబాము కబళించుచున్న తఱిని
ఈగలం బట్ట కప్ప తా వేగిరించు

భంగి, కాలభుజంగము మ్రింగ నున్న,
విషయవాంఛల వీడవు వెకలిమనస!

నీదువాంఛలు నాసలు, నీదుకోర్కె
లన్నియు కటా! పటాపంచ లయ్యెఁ గాని,
శిలను జేసిరో! యినుమునఁ జేసిరో నిను?
నిలిచియుంటివి నిత్రాదువ లెను మనస!

నీదుపూనిక లెల్లను నిష్ఫలములు,
నిన్న చూచినవారలు నేఁడు లేరు;
సుతు లటంచును సతి యంచు హితు లటంచు,
విఱ్ఱవీఁగెద వేటికే వెఱ్ఱిమనస!

ఏల తిరిగెదు చిత్తమా! బేల వగుచు
కాలు కాలినపిల్లిని బోలె నీవు?
వమ్ములై చెడె నీప్రయత్నమ్ము లెల్ల;
విసిగి వేసారితివి, యింక విశ్రమింపు.

నిర్వేదము

విద్య నేరిచి ప్రఖ్యాతి వెలయ లేదు,
ధనము గడియించి దీనులఁ దనుప లేదు,
భోగములచేత సౌఖ్యంబు బొంద లేదు;
గడపివుచ్చితి కాలంబు కాకి వోలె.

వయసు ముదిరెను, సుఖముపై వాంఛ తొలఁగె,
ప్రాణసము లైన మిత్రులు బాసి, రకట!
పండువంటి కుమారుండు పడటఁ గలసె;
బ్రతికి యుంటిని జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

బంధుగుల కెల్ల గిట్టనివాఁడ నైతి,
మిత్రు లెల్లరు నొకపెట్ట శత్రులైరి,
అనుఁగుపుత్రుఁడు గికురించి చనియె దివికి;
ఎట్లు బ్రతుకుదు పుడమిపై నింకమీఁద?

మున్ను నమ్మితి విగ్రహపూజనంబు,
అవల నమ్మితి మానసికార్చనంబు,
ఇదియు నదియును మదియందు కుదుర వయ్యె;
రెంటికిని చెడ్డ రేవనిరీతి నైతి.

ఆత్మసమర్పణము

నిన్ను భక్తిని గొలువనొ? నెమ్మనమున
నీవె దిక్కని నమ్మనొ? నిన్ను విడిచి
పరుల సేవించినాఁడనొ? పరమపురుష!
ఏల న న్నిట్టికష్టంబు పాలు సేయ?

ఇలను జన్మించినది మొద లింతదనుక
గడపితిని బ్రొద్దు పరహితకార్యములకు,

సలిపితిని శక్తి కొలఁదిని సాధుసేవ;
ఏల నన్నిట్టికష్టంబు పాలు సేయ?

ఆలు పేరిటి గుదికట్టి నటుల వ్రేల్చి,
బిడ్డ లనియెడి ముకుత్రాడు బిగియఁ గూర్చి,
ఘోరసంసార మను పెద్దగుంజఁ జేర్చి
కట్టితివి నన్ను నట్టేట్టు కదలకుండ.

పుట్టి రేడ్గురుపుత్రికల్ పుత్రు, లందు
కట్ట! నలువుర నీపొట్టఁ బెట్టికొంటి;
వున్నముగ్వుర నైన నా కుండ నిచ్చి
ఆయురారోగ్యవంతులఁ జేయు మయ్య!

ఏగె నలువదిమూఁడేడు. లింతదనుక
కష్టములె కాని యొక్కసౌఖ్యం బెఱుంగ,
ఉన్నయాసయు నేఁటితో నూడె; నింక
చెర్చుకొన వయ్య నన్ను నీచెంత దేవ!

చిత్తమునయందె కోర్కులు జీర్ణమయ్యె,
జీవితం బన్న నెంతయు నేవ పుట్టె,
ఎల్లయాసలు కడతేఱె; నింక నీదు
దివ్యపాదాబ్జయుగళియె దిక్కునాకు.

హేయసంసారజలధిలో నీఁది యీఁది
మునిఁగి తబ్బిబ్బువడి తలమునక లైతి,

చాలు సుఖములు, విసిగి వేసరితి; నింక
నీదుపాదారవిందసన్నిధికిఁ గొనుము.

దురితతాపత్రయాభీలదుర్నివార
ఘోరసంసారజలధిలోఁ గూలియుంటి,
కరుణ దరిఁ జేర్చి నన్నొగిఁ గావు మయ్య !
దిక్కు నీ వని నమ్మితి దేవ దేవ !

నిఖిలపాపంబులకు నెల్ల నిలయ మైన
యిహసుఖంబుల నే నింక నిచ్ఛగింప ;
పరమపద మైన నీపాదపంకజంబు
చెంతఁ జేరిచి నన్ను రక్షింపు మీశ !

ఘోరసంసారసాగరోత్తారణంబు,
భక్తజనసంతతానందభద్రకరము,
అవ్యయానందమోక్షదాయకము నైన
నీపదధ్యాన మాత్మలో నిలువ నీవె !

ఆత్మజవియోగగాఢదుఃఖాగ్నిఁ గ్రాఁగి
స్వచ్ఛమైనట్టి మామకస్వాంత మిదిగొ !
ధార గట్టెడి కన్నీట ధార వోసి
అర్పణ మొనర్తుఁ, గైకొను మయ్య దేవ !

ఆత్మశాంతి

వ్రాసితిని మొన్న ననుతాపపద్యములను,
ఇంక చేతిడియూర లే ; దింతలోనె,
వ్రాయఁ జేసితె సంతాపపద్యములను
కూర్మిపుత్రునిమరణంబు గూర్చి దేవ !

పట్టి యంచును మూన్నాళ్ళపట్టపగలు
పొంగిపొరలుచు మురియుచు బోర్లపడితి ;
ఇచ్చితివి వాని, క్రమ్మరఁ బుచ్చికొంటి,
వాఁడు నీవాఁడు కాని నావాఁడు కాఁడు.

నేను నన్నె కాపాడుకో లేనివాఁడ,
వానిఁ గాపాడ నేర్తునె ! కాన నీవె
చెంతఁ జేరిచి వాని రక్షింప వయ్య !
నీకుఁ గలిగినబాధ్యత నాకుఁ గలదె ?

అతఁడు నాచెంత దుఃఖంబు లనుభవించు
చుండుకంటెను, నీపాదయుగళిపొంత
నుంటయే శుభం బగు ; 'ఇంటికంటె గుడియె
పదిల మగు' నంచు బుధులు చెప్పుదురు కాదె ?

భంగురం బగు నిహలోకబంధ ముడిపి
నిత్య మైనట్టి నీదుసాన్నిధ్యమునకు

వానిఁ గొనియుంటి ; వందుల కేను వగవ,
వానితో నన్ను గొనకుంట కేను వగతు.

వానిఁ గొన నీకు మనసయ్యెఁ గానఁ గొంటి,
వంము కే మందు ! నక్కటా ! యతని విడిచి
యుండఁగా నోప, నను వానియందఁ జేర్పు ;
తండ్రిబిడ్డల నెడసేయఁ దగునె నీకు ?

ఎప్పు డేరీతి నెవ్వారి కేది హితమొ,
అప్పు డారీతి వారల కది యొనర్తు ;
వట్లు చేసితి, విటు సేయ వైతి వనుచు
నింద చేయుదు రజ్ఞులై నిన్ను నరులు.

దుఃఖమూలంబు, నత్యంతదుస్సహంబు,
దుర్వ్యథాభాజనంబును, దుర్భరంబు
నైన యైహికబాధల మానఁ జేసి
పరమపద మిమ్ము నాకూర్మిపట్టి కీశ !

పతితపావన ! నాకూర్మిసుతునియాత్మ
కవ్యయానందసౌఖ్యంబు, నమలమైన
శాంతి నొసఁగుచు, నెపుడు నీచెంతఁ జేర్చి,
మగుడ జన్మంబు లేకుండ మనుపు మయ్య !

ప్రణయము

ఏమిమహిమంబు గలదో నీనామమందు ?
'పాప' యనుపల్కు వీనులఁ బడినయంత
నిలువునను నాదుమే నెల్లఁ బులకరించు
జల్లు మని నాదుహృదయంబు జలదరించు.

ఓహో ! నీనామ మెంత మనోహరంబో !
మించు వేడుకతో స్మరియించుకొలఁది
నిశ్చలం బగుభక్తి ధ్యానించుకొలఁది
కూర్చుచున్నది నానాఁట క్రొత్తరుచులు.

సర్వసారస్వతప్రపంచంబునందు
' పాప ' యనియెడి యక్షరద్వయముతోడ
సాటివచ్చెడు కొండొకమాట కలదె
మార్దవంబున మధురిమ మంజులతను ?

జల్లు మని నోట ముత్యాలు జాఱ, నీవు
పలుకు తొలిపల్కులే నాకు తొలిపలుకులు;
జిలుగుగా నీవు పలకపై గిలుకు మొదటి
యక్షరమె నాకు మొదలిటియక్షరంబు.

నీదునవ్వులు నిండువెన్నెలలు, నీదు
శీలసంపద భూషణశ్రేణి, నీదు

తళుకునిద్దంపుసిగ్గునొంతెరలు తలఁప
పరమసౌభాగ్యశుభపరంపరలు నాకు.

ఈవు కలకల నవ్వితి వేని, నాకు
పండువెన్నెల జగ మెల్ల నిండినట్లు;
ఈవు వలవల యేడ్చితి వేని, నాకు
చిమ్మచీఁకటి జగ మెల్ల గ్రమ్మినట్లు.

విమలభవదీయగుణవర్ణనములఁ గాని
చిత్త మరుగదు తదితరచింతనముల;
రమ్య మగు నీదువదనదర్శమునఁ గాని
దృష్టి నిగుడదు తదితరదృశ్యములను.

ఎట్లు మ్రుచ్చిలితివో నాదుహృదయ మీవు ?
లేఁతనవ్వులమొలకలచేతఁ గాదు,
చెలువు గులికెడుపలుకులచేతఁ గాదు,
సిరుల నీనెడు నునుసిగ్గుచేత నేమొ ?

నిండుబిగియారుకౌఁగిట నిన్నుఁ బొదివి
నీదుతనుధూళి తనమేనినిండ సోఁక,
హాళి నిన్నెత్తికొని ముద్దులాడునట్టి
వానిజన్మంబు జన్మంబు వసుధమీఁద.

నిగ్గు దేఱెడి నీపాలబుగ్గలందు
గిలిగిలింతల గిలకొట్టి, తళుకునవ్వు

వెన్నముద్దలఁ జిలికించి యెన్నిసార్లు
జుట్టియుంటినో చుబ్బనచూఱ గాఁగ!

సరససంగీతసాహిత్యభరిత మగుచు
శ్రుతిహితం బగు త్యాగయ్యకృతిని బోలె,
చిన్నదయ్యును తావకజీవితంబు
రసికజనరంజకం బయి రమణ గాంచె.

స్వచ్ఛతర మయి మాధురీసహిత మగుచు
సురుచిరామోదజనకమై సుమమువోలె,
చిన్న దయ్యును తావకజీవితంబు
బంధురానందకర మయి వన్నెకెక్కె.

సోయగము

నిండుచంద్రుండు నీముఖమండలంబు,
కందు ముంగురు, లుదయరాగంబు మోవి,
అమలచంద్రిక మందహాసాంకురంబు;
అహహా! నీముఖంబు సుధాకరాత్మకంబు.

వదనలావణ్యసరసిలోఁ గదలియాడు
వాలుమీనులో యన నొప్పుఁ గ్రాలుకనులు,
నురువులో యన నలరారుఁ జిఱునగవులు,
విమలశైవాలమో యన వెలయుఁ గురులు.

నిగనిగలు దేఱు నిద్దంపునీలమణులు
నట్టనడుమను, కెంపులు తుట్టతుదను
చెక్కి తాపిన ముత్తెంపుఁజిప్ప లనఁగ
చెన్ను మీఱెడి నీవాలుఁగన్నుదోయి.

కలువఱేకులు మెఱుఁగులు గండుమీలు
ఈడు రామికి, కనులతో జోడు గూర్ప
తమ్మిపువ్వులఁ గల్పించెఁ దమ్మిచూలి;
పుట్టినిలు పెద్ద సేయరె యెట్టివారు?

కన్నుగొలకులు రెండును గలియకుండ
నడుమ ముక్కను సేతువు నలువ కట్టి
పైకి పొరలకయుండ నేర్పఱచినట్టి
పోతగట్టులో యన కనుబొమ్మ లలరు.

రమ్యభవదీయముఖసభారంగమందు
కొలువు దీరిచి మారుండు కూరుచుండ
డంబు మీఱిన సింహాసనం బనంగ
నీదునాసిక విలసిల్లు నిండుజిగిని.

మంజులం బగు నీకంఠపంజరమున
గోరువంకయొ చిలుకయొ కోకిలంబొ
కాపురము సేయుఁ గాబోలు, కాకయున్న
లలితమాధుర్య మొప్పునే పలుకులందు?

మోవి పవడంబు, గోరులు ముత్తియములు,
కురులు నీలాలు, కెంపులు చరణయుగళి,
పల్లువరుసలు రవ్వలు; పద్మభవుఁడు
నిన్ను నిర్మించెఁ నిక్కంబు నిఖిలమణుల.

కొమరుమోవిని సుధ గిలకొట్టవచ్చు
మొలకనవ్వుల వెన్నెలల్ చిలుకవచ్చు
చిన్నికురులందు చీఁకట్లు జిమ్మవచ్చు
తీయపలుకుల కలకండ తీయవచ్చు.

విమల మగు నీదుచిఱునవ్వు వేయి సేయు
లలిత మగు నీదువాల్చూపు లక్ష సేయు
కులుకుటొయ్యారినీనడ కోటి సేయు
నిద్ద మగు నీమునుసిగ్గు నిధులు సేయు.

చలువనునుమంచుబిందుల జాలుకొలిపి
పండువెన్నెలపిండిని పదనుచేసి
మెఱుఁగులందలితళుకుల మేళగించి
చేసెఁ గాఁబోలు నలువ నీచెలువ మాఁర!

ఒప్పు లన్నిటి నొకచోట కుప్ప వోసి
అందముల నెల్ల నొక్కెడ పొందుపఱచి
గుణము లన్నియు నొకచక్కి కూర్చి పేర్చి
సలిపె విధి నీదునెమ్మోని చక్కఁదనము.

లీలలు, ౧.

గల్లుగల్లున చిఱుగజ్జె లల్లలాడ
చిట్టిచేతుల సారె కట్టెట్టు త్రిప్పి
విద్దియమ్ములు సేయు నీముద్దు వగలు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

అల్లనల్లన మెల్లఁగ నడుగు లిడుచు
వెనుకసాటునఁ జేరి నాకనుల నట్టి
మూసి, 'ఎవ' రని యడుగు నీముగుదతనము
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

'వచ్చి రెవ్వరో నీతోడ ముచ్చటింప'
ననుచు వచియింప, నేఁ దటాలునను లేవ,
జననిఁ జూపించి నవ్వు నీజాణతనము
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

'నీదు తలమీఁద నున్నది యేదో' యనుచు
నుడువ, తడఁబడి నేఁ దల తడవి కొనఁగ,
'తడవె దెవ్వరి' ననెడు నీ గడుసుతనము
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

ఎచటనుండియొ నే నింటి కేగుదేర
తలుపుచాటున నల్లన దాగియుండి

కెరలి దోబూచులాడు టక్కరితనంబు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన?

గాఢముగ నేను నిద్రింప, గడ్డమునకు
నార నంటించి మెల్లన నన్ను లేపి
కులికె యద్దంబు జూపు నీకొంటెతనము
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన?

పాన్పుపై నాదుచెంతను బవ్వళించి
బొట్టవ్రేలిని నోటను బెట్టికొనుచు
ఆదమఱచుచు నిదురించు నీదుమురువు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన?

తొట్టిలోపలఁ గూర్చుండఁబెట్టి నేను
హాళి 'నుయ్యాలో జంపాలో' యంచు నూప,
మోదమున నోలలాడెడు నీదులీల
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన?

నీకు నూనియు పిండియు వేఱువేఱు
చిన్నిగిన్నియలం దుంచి నన్నుఁ బ్రీతి
జలకమాడంగఁ జేయు నీవిలసనంబు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన?

'చిన్నిచిలుకను జూచితే నాన్న?' యనఁగ,
'ఏది యే' దని నే నన, 'ఇదిగో' యనుచు

తన్ను జూపించి నవ్వు గద్దరితనంబు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

'తండ్రి! చూపెద నీ కొక్క తాయ' మనుచుఁ
బలికి, నామీఁద రబ్బరుపాము విసరి,
అట్టె చప్పట్లు గొట్టు నీయాగడంబు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

'ఏడువకు మేడువకుము, నీ వేడ్చితేని
కనుల జలజల నీలాలుగాఱు' ననుచు
చిట్టి తమ్ముని నీవు జోకొట్టు హొయలు
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

'కొట్టులో మొన్న కొన్నట్టి గుడ్డపిల్లి
పట్టునే యెల్క?' నన, నేను 'పట్టు' దనఁగ,
'గుడ్డయెలుకనో?' యను నీదుగోలతనము
మఱవ శక్యమె యెన్నిజన్మముల కైన ?

కీలలు, ౨.

కమ్మనెయ్యియు బువ్వయు కందిపప్పు
కలిపి గుజ్జుగఁ గావించి కడుపునిండ
గోరుముద్దలఁ దినిపింప నారగించి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

'పండు లోయమ్మ గుమ్మడిపండు' లనుచు
నెత్తిపై నిన్ను నిడుకొని నేను కేక
లిడఁగ, 'వెల యెంత' యని యమ్మ యడుగ, కేరి
నవ్వి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

నవ్వుటాలకు నినుఁ దల్లి నొవ్వనాడ,
'అమ్మ ! నీపని పట్టింతు' ననుచు నన్ను
జేరి బుడిబుడికన్నీరు చిందువాఱ
నేడ్చి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక !

'ఎచటి కేగుచు నుంటివి, యేను వత్తు'
ననుచు పరుగున నాచెంత కరుగుదెంచి
చిట్టిచేతుల నాకాలు చుట్టి పెనఁచి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

'వెండిగిన్నియ నుంచితి వెన్న బువ్వ
పసిఁడిదొన్నియఁ బోసితి పాలు పెరుగు,
ఆరగింపర జాబిల్లి' యనుచు పాడి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వరింక ?

'ఔర ! అబ్బాయితలమీఁద గోరువంక
చెప్పకుము చెప్పకుము నీవు చిట్టిపాప !
చెప్పితే నీదుకన్నులు చెడు' నటంచు
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వరింక ?

'నన్ను ముట్టకు నామాలనల్ల కాకి!'
అంచు నటునిటు పరుగెత్తి మించు వేడ్క
తోడిబాలురతో నాటలాడికొనుచు
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

ఈవు నేలపై కాళ్లాడి యేడ్చుచున్న,
'పప్పు తిన్నను పాటిపో, ఉప్పు తిన్న
ఊరిపో' యని నే నన, ఊఱడిల్లి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

'ఎవరు ముందుగ నాచెంత కేగుదెంచు,
వాఁడె నాపాలి బంగారుబాలపిచిక'
అనుచు నే నన, గ్రక్కున నరుగుదెంచి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

'నాదునోటను బెట్టుము నీదువ్రేలు
నీదుకంటను బెట్టెద నాదువ్రేలు'
అనుచు బాలురతోఁ బరిహాసమాడి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

ఒప్పు లొలుకఁగ 'ఒప్పులకుప్ప' లాడి
మోద మారఁగ 'దాగుడుమూఁత' లాడి
వేడుకలు మీఱ 'గుజ్జెనగూడు' లాడి
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

వచ్చియును రాని జిలిబిలిపలుకుచేత
తెలిసి తెలియని చిటిపాటి తెలివిచేత
నేర్చి నేర్వని చిన్నారి నేర్పుచేత
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

మొలకనగవులు మొగమున గులకరింప
తళుకుఁదేనియ పలుకులఁ దొలకరింప
కలికిచూపులు వీనులఁ బలుకరింప
ఎలమి న న్నలరించువా రెవ్వ రింక ?

ముగ్ధ

పాలమున్నీటితెరఁగలఁ బవ్వళించు
చిన్నివెన్నుఁడో యన, పెల్లసెజ్జమీఁద
చెన్నుమీఱఁగ నిదురించుచున్న నిన్ను
కంటి నొకరేయి కన్నులకఱవు దీఱ.

పండువెన్నెల నీవు పన్నుండి యుండ
తమ్మిపుష్పాలఁ దూఁగాడుతుమ్మెద లన,
చల్లగాలికి జెదరి నీపిల్లకురులు
మొగుడుకన్నులతోడ దూఁబూచు లాడె.

మంచుబిందుల తాఁకున సంచలించు
చివురుపెదవులమాటున సిరుల నీను

మల్లెమొగ్గలఁ బోలు నీపల్లువరుస
చుక్కగుంపులతో నెక్కసక్కె మాడె.

చిఱుతచెమ్మట గ్రమ్ము నీచిన్ని మొగము
చలువమంచున విరిసినకలువవోలె
చెలువు గులుకంగ, తమకంబు నిలుప లేక
ముద్దుపెట్టుకోనఁగ నాకు బుద్ధి పుట్టె.

లలిత మగు నీదు నెమ్మోనిలతికయందు
అలరుగుత్తులో యన నొప్పు నంగకములు
మామకోత్సుకమానసమధుకరంబు
నొక్కసారిగ నువ్విళులూరఁ జేసె.

కన్నుదోయియొ, బుగ్గలో, చిన్నిముక్కొ,
చివురుపెదవులో, గడ్డమొ, చిట్టిబొజ్జొ
ఇందు దేనిని ముద్దిడుకొందు ననుచు
నిర్ణయింపఁగ లేకట్టె నిలిచియుంటి.

వదనలావణ్యవరసరోవరమునందు
తేలియాడెడు బేడిసమీలనంగ
చెన్ను మీఱిన నీవాలుకన్నుదోయి
నాదుమానససీమను నాట్యమాడె.

సహజలావణ్యశృంగారచారుకళకు
అన్యవస్తులచాయల ననుకరించు

అద్దములబెళ్కు సాటియే యనుచు నవ్వు
తళుకుచెక్కులు నామదిఁ దాండవించె.

మామకస్వాంత కేదారసీమయందు
రాగబీజంబులను నాటి సాగుసేయ
పూన్చు బంగరుహలమనఁ బొలుపు మీఱు
నీదునాసిక లూటాడె నాదుమనము.

చుబుకసోపానపంక్తిచే సొబగు మీఱి
చెక్కుటద్దపుఁగాంతులఁ జెన్ను మిగిలి
ముద్దు దేవికి పవడంపుగద్దె యైన
చివురుకెమ్మోవి నామదిఁ దవులుకొనియె.

ముద్దు నెమ్మోము నిద్దంపుటద్దమునకు
నమరు చక్కనిపిడి యన నలరు నీదు
డంబు మీఱిన చిన్నిగడ్డంబు నాదు
నుల్ల మంతయు నుబ్బాఁత లూఁగఁజేసె.

కనులపై వ్రాలి, గండభాగములఁ బ్రాఁకి,
నాసతుద నెక్కి, పెదవుల నాట్యమాడి,
గడ్డమున నిల్చి, చంగున గంతువైచె
నాదుమానసభృంగంబు నాభిపైకి.

నీదులావణ్యలతికకుఁ బ్రోదివెట్ట
నాలవాలములీలఁ జెన్నారుచున్న

చిట్టిబొజ్జకు పట్టంబు గట్టి నెంచి
పట్టఁజాలనితమి ముద్దు పెట్టుకొంటి.

నిదురమబ్బున నట్టిట్టు కదలియాడి
మొలకలేనవ్వు నామీఁదఁ జిలికినావు
నాదుముద్దున కదియె సన్మాన మనుచు
ఓలలాడితి హర్ష కల్లోలమందు.

సందేశము

మేల్మిబంగరురంగుల మిసిమితోడ
వెలుఁగు లీనుచు, నోచిన్ని వేగుఁజుక్క!
ఒంటిగా నేల తిరిగెదు మింటిమీఁద ?
నిలిచి నాతోడ నొకమాట పలుక వయ్య.

ఒక్కటొక్కటిగ నీతోడిచుక్క లెల్ల
నోసరిల్లెను, తొలికోడి కూసె, నదిగో !
తూర్పుదిక్కున సంజలు తొలకరించె ;
ఏల తిరిగెద వీలీల చేల వోలె ?

కలువచెలికాఁడు చని యొక్కగడియ యయ్యె
ఇనుఁడు చనుదెంచు క్షణములో ; నింతలోనె
ఏల నెంచితె యాకాశ మెల్ల నొకట ?
నిలిచి నామాటలకు మాఱు పలుక వయ్య!.

నాఁడుముద్దులకొమరుండు నన్ను విడిచి
ఏనుమాసము లయ్యెఁ దా నెటకొ చనియె,
ఇంతకాలముదనుక నాచెంత రాఁడు;
అతని విడనాడి నే నింక బ్రతుకఁ గలనె ?

నిన్నుఁ బోలిన వన్నెలు చిన్నెలొలుకు
సోయగమువాఁడు, చక్కనిచుక్క యతఁడు ;
చుక్కగమిలోనఁ దానొక్కచుక్క యగుచు
నున్నవాఁ డేమొ చూడుమా యొక్కసారి.

ఉన్నచో వేగ నాతనియొద్ద కీవు
చేరి మెల్లఁగ నడుగుమా చిన్నమాట
ఇప్పుడైనను మఱి యింక నెప్పుడైన
నిచ్చటికి వాఁడు క్రమ్మఱ వచ్చునేమొ ?

ఇటకు వచ్చుట కతని కనిష్టమైన
అటకు నన్నైన రప్పించుమంచు ననుము;
వాని కటు చేయ నలవికా దేని, వాని
పొంత కీ వైనఁ దోడ్కొనిపొమ్ము నన్ను.

ఇంక నొకమాట చెప్పెద, నెల్లి నీవు
విన్నువీథిని విహరించువేళ వాని,
వెంటఁ గొనిరమ్ము– వానికే విన్నవింతు;
సమ్ముఖమ్మున రాయబారమ్ము లేల ?

చిత్ర మది యేమియోకాని, చెప్పఁ జాల
నిన్నుఁ జూచినతోనె నాకన్నకొడుకుఁ
గాంచినటు లుండుఁ గాన, నాకస్తి యెల్లఁ
దెలిపికొంటిని- ఇఁక పెక్కుపలుకు లేల ?

కడుపుతీపుకొలందిని నుడివినాఁడ,
నీ వెఱుఁగనిధర్మంబు లెందు నైనఁ
గలవె ! నీటను ముంచెదా ? కరుణ నన్ను
పాల ముంచెదవో నీదె భార మయ్యా!

తూర్పుదిక్కున నల్లదే తొంగిచూచు
చుండె భాస్కరుఁ, డింక నీ వుంటివేని
కరఁగిపోఁగల వాతనికిరణములను
మూసలోఁ బడ్డ బంగారుపూసభంగి.

చిత్రపటము

కన్నులారఁగఁ బ్రతిమను గాంచి హైన
కొంతయేనియు నూరటగాంతు నంచు
నీదుపటమును నాచెంత నిలిపికొనఁగ
ఊఱటకు మాఱు జనియించె నారటంబు.

చీటిమాటికిఁ జేరి నీచిత్రపటము
ముద్దుగొందును; కన్నుల కద్దికొందు.

అకట ! ననుఁబాసిపోయితే యనుచు జాలిఁ
బలుకరింతును; పలవింతు; బలవరింతు.

అట్టి శాంతును తెప్ప లల్లార్పకుండ
అనుదినంబును నీదుఛాయాపటంబు
క్రమ్ముకొనుచున్న బాష్పముల్ కన్నుదోయి
నిండి చూపున కడ్డమై నిలుచుదాఁక.

చెంత నిడుకొని యెపుడు నీచిత్రపటము
కనులు చిల్లులు వోవఁగఁ గాంచి కాంచి
అగ్గలం బగుకోర్కుల కగ్గ మగుచు
ఉలికిపడి కన్నుమూయుదు నుస్సు గంచు.

చెప్ప సిగ్గగు—నొకసారి చిత్రపటము
గాంచి సంభ్రమ మొంది నిక్కముగ నీవె
యనుచు నేమేమొ చేసితి ! నకట ! నాదు
చిత్తవిభ్రాంతి యే మని చెప్పవాఁడ ?

బాళి నొకసారి నీచిత్రపటముఁ గాంచి
ఔర ! యిటువంటి మోహనాకారు నాదు
పట్టిగాఁ గొన్నినాళ్లైనఁ బడయుభాగ్య
మబ్బెఁ గా యని యానంద మనుభవింతు.

చిత్ర మది యేమొ కాని, నీచిత్రపటము
నాస దీఱఁగఁ గాంచినయప్పు డెల్ల

పూజ్యభావంబు నామదిఁ బొంగిపొరల
మౌళి యొక్కింత వంచి నమస్కరింతు.

ప్రేక్షకచకోరములకోర్కి క్రేళ్లువాఱ
కన్నుదోన్నెల జిగినవ్వు వెన్నెలలను
కొసరివడ్డించుగతి, నీదుకులుకుచూపు
డంబు మీఱెదు ఛాయాపటంబునందు.

వాలుఁగన్నులఁ గూరిమి జాలువాఱ
గొనబుమాటలఁ జూపఱఁ గుస్తరించి
పలుకరించెడిరీతి నీకులుకుచూపు
డంబు మీఱెదు ఛాయాపటంబునందు.

ఇహసుఖంబులపైఁ గడు నేవపుట్ట
మోక్ష మర్థించి తపమును బూని సేయ
యోగముద్రను గొననున్న యోగిలీల
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

ఎట్టయెదుటను శ్రీహరి నట్టె కాంచి
పరవశంబున సకలంబు మఱచియున్న
ధ్రువుఁడో ప్రహ్లాదుఁడో యని తోఁచులీల
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

మానవాళికి దుర్లభ మైనయట్టి
దెద్దియో వింతవస్తువు నెదుటఁ గాంచి

దానిఁ జేకొన తహతహ పూనినట్లు
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

కాలయాపనము

ప్రొద్దుపుచ్చఁగ నొకసారి పూలతోఁట
కేఁగియుంటిని-అక్కటా! ఏమిచెప్పుదు ?
బూచులో యనఁ గనుపట్టె పూలచెట్లు,
గాలి సోఁకినగతి చల్లగాలి సోఁకె.

ఉబుసుపోకకు వెడలితి నొక్కనాఁడు
నాదుమిత్రులతోఁ గూడి నావపైని,
పయిరగాలికి నల్లాడుపడవవోలె
ఉల్లమెంతయుఁ జింతచే నూఁగులాడె.

ఎట్టులెట్టులొ కాలంబు నెట్టిపుచ్చ
అనుఁగుమిత్రునిఁ గూడి వయాళి వెడల,
అనునయింపఁగ నతఁడు మాటాడినట్టి
పలుకు లన్నియు నక్కటా! ములుకు లయ్యె.

నాటకముఁ జూడ నే నొక్కనాఁటిరాత్రి
అనుఁగు నెచ్చెలికానితో నరిగియుంటి,
ఏమి చెప్పుదు- నాతోడ నీవు లేమి
నాటకం బెల్లఁ గనుపట్టె బూటకముగ.

అక్కటా! ఏమి చెప్పుదు - నొక్క రేయి
నీవు తలఁపునఁ బాఱంగ నిదుర రాక
దిగ్గు రని పాన్పుపై నుండి డిగ్గనుఱికి
భ్రమ్మరిల్లితి కొఱవిదయ్యమ్మురీతి.

నిన్నుఁ గన్నట్లు, ముద్దిడుకొన్నయట్లు,
కౌఁగిలించినయట్టులు కలలు గాంచి
ఉలికిపాటున లేచి నే నొక్క రేయి
పడినదురవస్థ యెల్ల దైవంబె యెఱుఁగు.

ఏను పురవీథిఁ జనుచుండ, హితుఁ డొకండు
'కొడుకు లెందఱు నీ' కని యడిగె నన్ను;
పిడుగుఁ బోలినయామాట వినినయంత
చిత్తరువురీతి నిలిచితి చేష్ట లుడిగి.

నేఁడు నడువీథిఁ జనుచుండ నిన్నుఁ బోలు
బూరిబుగ్గలబుడుతండు తారసిల్ల,
కాంక్ష దీఱ నెగాదిగఁ గాంచుచుంటి
వ్రీడచే వాఁడు నెమ్మోముఁ ద్రిప్పుకొనియె.

బుడుతఁ డెవ్వఁడో చావ, నాపొంతఁ జనుచు
కంటఁ దడివెట్టితిని నీవు జ్ఞప్తి రాఁగ,
చుట్ట మని యెంచి వారు నాచుట్టుఁ జేరి
గొల్లు మని యేడ్వ, సురిగితిఁ దెల్లవోయి.

చుట్టములు నన్నుఁ బిలువంగఁ జూడ నేగి
నేఁడు చూచితి నీయాడుజోడువాని
పాప నొక్కని- ఏమిపాపంబొ కాని-
గుండె జల్లన నేలపైఁ గూలినాఁడ.

అకట! నీతోనె నాయాస లంతరించె,
వాంఛ లడుగంటె. తలఁపులు వ్యర్థ మయ్యె,
చిత్త ముడివోయె, పొల్లయ్యె జీవితంబు;
ఎట్లు గడపుదు కాలంబు నింకమీఁద ?

కేలఁ జిక్కినరత్నంబు గోలుపోయి
గాజుపూసను గని తృప్తిగాంచినట్లు,
విమలగుణనిధివగు నిన్ను వీడనాడి
కడపుచుంటిని రిత్తసౌఖ్యములఁ దవిలి.

బిడ్డఁడు

చిన్నబిడ్డలమృతి కింతచింత యేల ?
అంచు మిత్రులు నన్నాదరించుచుంద
రెన్నివిధముల వారించుకొన్నఁ గాని
అలవి గా దయ్యె నాదుఃఖ మపనయింప.

పెద్దవారలు మరణింప తద్దినములఁ
బెట్టుచుందురు శ్రద్ధతో, పిన్నవారి

మరణమును గూర్చి చేయరు స్మరణమేని
ఇట్టిభేదంబు గలుగుట కేమికతమొ ?

వయసునం దెన్నఁ దక్కువ యయిన నేమి ?
ముద్దుముచ్చటలందును మురిపమందు
అలఁతి యగునొక్కొ ? అధికంబ యగును గాక
పెద్దవారలకంటెను పిన్నవాఁడు.

ప్రియము గూర్తురు కూర్పర ప్రియము నెపుడు
మోదమే కాని ఖేదంబుఁ బొరయనీరు;
పెద్దవారలకంటెను పిన్నవారె
కొల్లగొందురు పితరులయుల్లములను.

తల్లిదండ్రులు కినుకచేఁ దన్నుఁ గొట్టఁ
దనశిరంబును వారియక్కున గదించి
జాలి పుట్టంగ నేడుచుబాలుఁ జూడ
ఉల్ల మెవ్వారి కైన రంజిల్ల కున్నె?

ఇంతలో నవ్వు, నేడుచు నంతలోనె,
ఇంతలో వేఁడు, బెదరించు నంతలోనె,
ఇంతలో నల్గు, మనసిచ్చు నంతలోనె;
చిత్రములు గావె పసిపాపచేష్ట లౌర.

వింతవస్తువో తాయమో చెంత నిడిన
యంత కనకాభిషేకంబు నందినట్లు

పొంగి గంతులు వైచుచు నింగి ముట్టు
అల్పసంతోషి కాఁడటే యర్భకుండు!

పువ్వుఁ దేనెయు తావియుఁ బుప్పొడియును
చిందకున్నను జెడకున్నఁ జెదరకున్న
ముద్దుబిడ్డలనవ్వుతోఁ బోల్పవచ్చు
క్రొత్తగా విచ్చు పున్నాగగుచ్ఛకంబు.

కన్నె వెన్నెలకన్నను, వెన్నకన్న,
మంచుబిందులకన్న, క్రొమ్మించుకన్న,
కుసుమ మకరందమునకన్న కోమలంబు
చిఱుతపాపల చిన్నారిచిన్నినగవు.

నల్లనివి యెల్ల నీళ్ళను తెల్ల వెల్ల
పాలు నంచును నూటిగాఁ బలుకుచుండు,
కల్లకపటంబు లెఱుఁగఁడు పిల్లవాఁడు;
బిడ్డఁ డన దేవుఁ డన వేఱె భేద మున్నె?

ఆడు, నేడుచు, పలవించు, పాడు. సోలు,
తేటిపాఱఁగఁ దిలకించు, కేరి నవ్వు,
గొణుఁగుఁ దనలోన, వేదురు గొన్నభంగి
నుండు; పసిపాప కేవలయోగి కాఁడె?

తీవి బొటవ్రేలె పిల్లనగ్రోవి గాఁగ
మోవిఁ గీలించి యెల్లరు మోహజలధి

నోలలాడఁగ గానంబు నాలపించు
ముద్దుబిడ్డఁడు గోపాలమూర్తి కాఁడె!

తనదు నవ్యక్త మధురగీతంబులకును
కాలుసేతులయల్లార్పు తాళములుగ
వెలికిల పరుండి క్రీడించు బిడ్డఁ డెన్న
లోకకల్యాణమునకు మాతృకగాఁడె!

వెండిపళ్ళెరమందున వెలుఁగుచున్న
కర్పూరపుదీపమో యన నొప్పు మీఱు,
జలుఁగువెల్లనిదుప్పటి సెజ్జమీఁద
ఠీవిఁ గూర్చుండి క్రీడించు డింభకుండు.

శత్రువులు

కొడుకు చావఁగ నే మూలఁ గూలియుండ,
ఇదియె యదన నని నాశత్రు లదయు లగుచు
నొక్కపెట్టునఁ జెల రేఁగుచున్నవారు;
తాళ నేర్తునె వారియౌద్ధత్యమునకు?

పిడుగు మొత్తఁగఁ గూలినబడుగువాని
గొఱవిచేఁ బట్టి కాల్చినకరణి నకట!
కొడుకుచావునకై వంది కుందుచున్న
నన్ను శత్రులు వెతబెట్టుచున్నవారు.

ఒక్కయెడ నాత్మజవియోగ, మొక్కచోట
భీషణం బగు శాత్రవదూషణంబు
తట్టుముట్టాడ, రెంటిమధ్యమునఁ జిక్కి,
యుంటి నడకొత్తులో వక్కగొంటు రీతి.

ఇంతకాలమునుండి న న్నెంతొ ప్రీతి
నాదరించుచునున్నట్టి యనుఁగుసఖులె
శత్రులుగ మాఱి రిపు డేమి చిత్ర మొక్కొ!
కటకటా! ఏమి సేయుదుఁ గాలమహిమ!

నాదుపుత్త్రుఁడె శత్త్రుఁడై నన్ను పీడ,
అనుఁగుమిత్రులు శత్రువు లగుట యరుదె!
అకట! దైవోపహతుఁ డైనయట్టివాని
కఖిలజగమును బ్రతికూల మగునుగాదె?

పుత్త్రుఁ డై నను గావలె, మిత్రు డై నఁ
గావలయు నంద్రు మనుజుని గాసివెట్ట;
అకట! పుత్రుఁడు మిత్రులు నొకట నన్ను
వెతలుబెట్టఁగ నేరీతి వేగువాఁడ?

శత్రువులు నన్నుఁ దిట్టిన నాత్రపడక
మంచిమాటలచే బతిమాలియుంటి,
ఎంత వేఁడిన నించుక శాంతి గొనక
దాడివెడలుచు నున్నారు వాడి సూపి.

అనునయోక్తులఁ బ్రతిపక్షజనుల వేఁడి
కొనుటయెల్లను జేరి జోకొట్టు టయ్యె;
వారి శాంతింపఁ జేయు నావశము గాదు,
సుప్రసన్నులఁ జేయవే! అప్రమేయ!

తన్ను పగతురు నొంచిరి, తాను పగఱ
నొంచితి నటంచు కించిజ్ఞుఁ డెంచుచుండు;
అరయ దేహంబునకె కాని యాత్మ కెందు
చెలిమికారంబు వైరంబు కలుగఁ బోవు.

చెవికి నింపగుపలుకులచే హితుండు
పరుషనిష్ఠురవాక్యాలాపముల వైరి
తనదుచేఁతల నారసి తప్పు దిద్దు;
శత్రుమిత్రవిభేదంబు ధాత్రిఁ గలదె?

ఎక్కసక్కెపుమాటల నెత్తిపొడిచి
తాను చేసినదుష్టకృత్యములఁ దెలుపు;
శత్రుఁ డెన్నంగ శత్రువేషమున నున్న
మిత్రుఁడే కాని కేవలశత్రు వగునె?

తనదుదోసంబు లారయు, తప్పులెన్ను,
ఎగ్గులను జాటు, పాపంబు లుగ్గడించు,
దుర్నయంబులు వెలివుచ్చు, దోసఁగు లెంచు;
శాత్రవునికంటె నాప్తుండు జగతిఁ గలఁడె?

చండకరుఁ డయి తమ మెల్లఁ జెండు నొకఁడు
శీతకరుఁ డయి మనసు రంజించు నొకఁడు
శత్రుమిత్రులు భాస్కరచంద్రులట్లు
వారు పరమోపకారులు కారె జగతి ?

ముగ్వురే నాకు శత్రులు పుడమియందు
'కొడుకు లెందఱు నీ' కని యడుగువాఁడు,
'పాప' యనుపేరు నే వినఁ బలుకువాఁడు,
చిన్నిపాయంపుమురిపంపుపిన్నవాఁడు.

పండుగులు

ఈవు నాచెంత నుంటివ యేని నాకు
పండుగులమీఁద పండుగుల్ వచ్చినట్లు
ఈవు ననుఁ బాసి పోయితి వేని నాకు
ప్రళయములమీఁదఁ బ్రళయంబు వడినయట్లు.

నిరుడు కృష్ణాష్టమికి నీవు నిండు వేడ్క
ఉట్టి కొట్టఁగ నెగురుచు నుర్విఁ బడితి;
వకట! యుట్టికె యెగుర లేనట్టివాఁడ
వెట్లు స్వర్గంబునకు నిప్డు డేగితయ్య ?

అన్నిపండుగులను వినాయకచతుర్థి
మఱతు నన్నను నాకెప్డు మఱపు రాదు ;

నాఁడు మాపాలిగణపతి నాఁగ నీవు
కానవత్తువు కన్నుల కఱవుదీఱ.

వేడుకలు మీఱ నిదె వచ్చె విజయదశమి ;
చిన్నిగిలకలబద్దను చేతఁబూని
'ఏమిరా కృష్ణ యాఁగడం బేల' యనుచు
పదము పాడుచు నాచెంతఁ గదియ వేమి ?

ప్రొద్దుననె లేచి నేఁ డట్లతద్ది యనుచు
తోడి బాలురు వీథుల నాడుచుండ,
నిన్ను లేపఁ దటాలున నిదుర లేచి
దద్దఱిల్లితి నాప్రమాదంబు నరసి.

వచ్చె దీపాలపండుగ వైభవమున
దీపకాంతులఁ బురమెల్లఁ దేజరిల్లె !
నేఁడు నాగృహదీపంబు నీవు లేమి
శూన్యమై తోఁచె నాయిల్లు శోభదక్కి.

'పుట్టలోఁ బోయుదమ పాలు, పొట్టలోన?'
అనుచు నే నన, 'నీపొట్టయందె' యంచు
పలికితివ కాదె నిరుడు నాగులచవితికి ;
నేఁడు నాపొట్టఁ జిచ్చిడినాఁడ వేమి?

మొన్న ముక్కోటికిని శ్రీరంగమునకు నేగి
దాటినాఁడవు వైకుంఠద్వార మీవు ;

ఇపుడు ముక్కోటివచ్చెనో యింక లేదొ
ప్రాంతకాంపైతి వైకుంఠపట్టణమున.

నిండువేడుక సంక్రాంతిపండు గంచు
ఎల్ల జనములు బంధులయిండ్ల కేగి
హర్ష వారాశిలో నోలలాడు చుండ,
అకట; పడియుంటి నింట దివాంధమట్లు.

ఉత్సవంబులలోన సంవత్సరాది
సకలజనులకు సంతోషజనక మయ్యె,
అధికసంతాపకారణ మయ్యె నాకు
స్మృతికిఁ దెచ్చుటఁజేసి నీమృతిని దూర్చి.

విపర్యయము

సకలజనులును దమదినచర్య లెల్ల
నరసి శోధించెదరు వత్సరాదినాఁడు,
నాదుదినచర్య పరిశోధనంబు సేయ
అన్నిపుటలను శోకంబె యాక్రమించె.

అకట! యెంతటి తారతమ్యంబు గలదొ
నాదుబ్రదుకున నొక్కయేఁడాదిలోనె!
నాఁడు నావంటిధన్యమానసుఁడు లేఁడు
నేఁడు నావంటిదీనమానిసియె లేఁడు.

ఎవఁడు నాసౌఖ్యముల కెల్ల నవధి యంచు
నమ్మియుంటినో యాతండు నన్నువీడె;
ప్రణయమా! నీవు నన్నింకఁ బాసిపొమ్ము
మరణమా! నీవె నాపాలి శరణ మగుము.

కృతి ప్రశంస

నీయెడల నాకుఁ గలిగిన నిండుప్రేమ
వెల్లడింపఁగఁ బదములు వెలితివడును
కుంటువడు ధార పద్యముల్ కూర్చునెడల;
ఎట్లు వర్ణింతునో నాకె యెఱుక లేదు.

గాఢశోకానలంబునఁ గ్రాఁగి క్రాఁగి
హృదయ మను కుప్పెలోపల నివిరియున్న
భావరసమును గన్నీటఁ బదనుగొలిపి
వ్రాయుచుంటిని నీపేర పద్దియములు.

అక్కరము కొక్కకన్నీటిచుక్క గాఁగ
వ్రాయుచుంటిని నీపేర పద్దియములు;
ఎంతవ్రాసిన పద్దెంబు లంత మొంద,
విపురఁబాఱ్ఱదు కన్నీటియేటిజాలు.

నీవియోగవ్యథాంబుధి నిస్తరింపఁ
కడఁగి, కబ్బంబు తెప్పగాఁ గైకొనంగ,

పైని తేలించుటకు మాఱు లోని కీడ్చి
ముప్పతిప్పలఁ బెట్టి నన్ ముంచుచుండె.

హస్తమునఁ దాల్చి నీస్మృతిపుస్తకంబు
సారెసారెకు నాసక్తిఁ జదువుచుందు ;
ఎన్నిసారులు చదివినయేని కాని
మరల నొకసారి చదువంగ మనసు పుట్టు.

ఇలను బుట్టినదాదిగా నింతదనుక
లేశ మేనియుఁ బ్రఖ్యాతి లేని నాకు
కలిగె 'పాపాయితండ్రి' యన్ గౌరవంబు
పద్దియంబులు నీపేర వ్రాయుకతన.

ఎన్నఁడును నన్నుఁ గని విని యెఱుఁగనట్టి
వారు సైతము జాబులువ్రాసి రిట్లు
పుస్తకంబును నిన్నును బ్రస్తుతించి ;
అహహా! ఎంతటిధన్యుండ వయ్య నీవు?

"సుతులు చావరె? వారలస్మృతులపేర
కరుణరస ముట్టిపడునట్లు కావ్యములను
వ్రాయరే నేఁడు సత్కవుల్? వాని నెల్ల
నీదుకృతితోడ సరిపోల్ప రాదు కాక!"

"రాణ నొప్పారె నాంధ్రసారస్వతాబ్ధి
కావ్యమణు లెన్నియో నేటికాలమందు,

వాని నెల్లను సరిపోల్పవచ్చు నొక్క-
తావకానూన కావ్యరత్నంబు తోడ.”

మేలు మే లని ‘శారద’ చాల మెచ్చె
జోర యని ‘ఆంధ్రపత్రిక’ యభినుతించె,
బళిబళీ యని ‘భారతి’ తలను దాల్చె;
అహాహా! ఎంతటిధన్యుండ వయ్య నీవు!

మృతుని బ్రతికించు సతతంబుఁ గృతి యటంచు
పలుకుదురు గాన నీకృతి వ్రాసినాఁడ ;
ధరణి నీకృతి వెలయునందాఁక నీవు
బ్రతికియున్నట్లె భావింతు భావమందు.

తండ్రిబిడ్డల యన్యోన్యతత్పరత్వ
మవని నెందాఁక నుండునో, అంతదాఁక
వెలయుఁ గావుత ‘పాపాయి’ విమలకీర్తి
విబుధమానసరాజీవవీథులందు.